

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**KUVAUS ALKOHOLINKÄYTTÖKULTTUURISTA ILMAVOIMISSA 1940- LUVULTA
NYKYPÄIVÄÄN – LENTÄJIEN KERTOMUKSIA**

Maisterin tutkielma

Kadettiylikersantti
Ilkka Westling

Kadettikurssi 91
Maavoimien
helikopteriohjaajalinja
Helmikuu 2008

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja	
Ilmavoimien kadettikurssi 91	Maavoimien helikopteriohjaajalinja	
Tekijä		
Kadettiylikersantti Ilkka Westling		
Tutkielman nimi		
KUVAUS ALKOHOLINKÄYTTÖKULTTUURISTA ILMAVOIMISSA 1940- LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN – LENTÄJIEN KERTOMUKSIA		
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka	
Sotilaspedagogiikka	Ilmasotakoulu	
Aika	Tekstisivuja	Liitesivuja
24.2.2008	57	0
TIIVISTELMÄ		
<p>Alkoholi on suurin yksittäinen työikäisten kuolinsyy. Ilmavoimissa ohjaajilla on tarkat rajoitukset alkoholinkäytön ja lentämisen suhteen, mikä näkyy tiukkana lentokurina ja vähäisinä rikkeiden määrinä. Tutkimuksessa selvitetään onko ilmavoimien ohjaajilla kovan ja paljon rajoittavan työn jälkeen sitäkin kovemmat hovit. Tutkimuksessa on haastateltu viittä ilmavoimissa palvelutta lentäjää. Heidän kertoman perusteella on laadittu kuvaus ilmavoimien alkoholinkäyttökulttuurista eri aikakausina.</p> <p>Ilmavoimien ohjaajien alkoholinkäyttötavat noudattavat pääpiirteissään normaalin suomalaisen miehen juomatapoja. Tiiviistä lentäjäyhteisöstä paljastuu kuitenkin alkoholinkäyttöönkin vaikuttavia seikkoja. Vertaispaine joukossa on suuri, vaikkei kaikki myönnä sitä olevan lentäjien keskuudessa alkoholin suhteen. Lentäjien joukossa on kuitenkin aina ollut yksittäisiä henkilöitä, joille alkoholinkäyttö on muodostunut ongelmaksi saakka. Alkoholiongelmia ilmenee varmasti kaikissa mahdollisissa ammattikunnissa Suomessa. Sotilaslentäjien ryhmä on kuitenkin erittäin pieni, joten yksittäisetkin ongelmatapaukset vaikuttavat tilastollisesti suurilta.</p> <p>Tutkimuksessa sotilaslentäjien alkoholinkäyttöön liittyviä piirteitä peilattiin maskuliinisuuden ja suomalaisten alkoholinkäyttötapojen kautta. Alkoholinkäytössä ilmavoimissa saatettiin havaita selkeitä muutoksia tiukempaan eri aikakausina. Suihkukonekaluston saavuttua sekä myöhempien aikojen vaativamman konekaluston myötä on koulutukseen ja alkoholirajoituksiin on suhtauduttu vakavammin. Alkoholi koetaan ilmavoimissa luonnollisena osana yhdessäoloa ja vapaa-aikaa.</p>		
Avainsanat		
Alkoholi, alkoholiongelmät, ilmavoimien lentäjä, maskuliinisuus, sotilaslentäjä		

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	5
2 SUOMALAINEN MIES LENTÄJÄNÄ	2
2.1 Millainen mies oikeastaan on?	2
2.2 Mies suojeleammattissa	3
2.3 Lentopojasta lentoupseeriksi	4
2.4 Lentopalveluksen pysyväiskäsky	7
3 SUOMALAINEN ALKOHOLINKÄYTTÖ	8
3.1 Alkoholin fysiologiset vaikutukset	8
3.2 Alkoholin aiheuttamat kustannukset yhteiskunnassa	13
3.3 Suomalainen alkoholikulttuuri	14
3.4 Suomalaisten alkoholin kulutus	16
3.5 Juomatapojen eurooppalaistuminen	17
3.6 Suomalaisten juomatapojen aiheuttamat ongelmat	18
4 TUTKIMUSONGELMA	20
5 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	21
6 TUTKIMUKSEN TEORIAA	22
6.1 Teemahaastattelu tiedon keräämisen menetelmänä	22
6.2 Lentäjien haastattelu	24
6.3 Ilmiöiden havainnoinnista	25
6.4 Aineiston tulkintaan	27
7 TARINA MUUTAMASTA ILMAVOIMIEN LENTÄJÄSTÄ	31
7.1 Tarinoiden takana, ummikosta lentäjäksi	31
7.2 Nuorten miesten ensimmäisiä kosketuksia lentäjiin ja heidän alkoholinkäyttöön	33
7.3 Ensimmäisiä rajoituksia alkoholinkäytön suhteen	38
7.4 Miesten välisestä ystävyystyöstä ja uralla olleita railakkaita ajanjaksoja	40
7.5 Rappiolle ajautuneita lentäjiä	44
7.6 Kuoleman kohtaaminen	48
8 TARINOIDEN TULKINTAA	51
9 TUTKIMUKSEN TARKASTELU	56

KUVAUS ALKOHOLINKÄYTTÖKULTTUURISTA ILMAVOIMISSA 1940- LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN – LENTÄJIEN KERTOMUKSIA

1 JOHDANTO

Ilmavoimien lentäjäyhteisöä on tutkittu kohtuullisen vähän. Virassa olevia sotilaslentäjiä on Suomessa muutamia satoja. Tämä yhteisö on pieni, mutta sitäkin tiiviimpi. Tutkimuksessa haastatellaan viittä ilmavoimista eläkkeelle jäänyttä lentäjää ja heidän kertoman perusteella luodaan kuvaa ilmavoimissa vallinneista alkoholinkäyttötavoista ja -tilanteista sekä alkoholin merkityksestä lentäjien elämässä.

Alkoholin kulutuskin on ollut Suomessa jo pitkään kasvussa. Julkisuudessa esiintyy huolestuneita kannanottoja suomalaisten humalahakuisesta juomakulttuurista. Erityisesti nuoret ja nuoret aikuiset ovat omaksuneet hyvin tämän juomatavan, sillä he juovat harvemmin, mutta useammin humalaan kuin keski-ikäiset tai vanhemmat ihmiset. (Metso ym 2002. 22, 33- 34) Viestimissä on myös uutisoitu paljon, että alkoholi on taas 2000- luvulla noussut suurimmaksi yksittäiseksi työssäkäyvien kuolemansyyksi.

Suomalainen upseeri on hyveellisyyden perikuva. Tutkimuksissa upseerit arvottavat oman ammattinsa erittäin korkealle ja ovat valmiita antamaan kaikkensa puolustusvoimien palveluksessa. (Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. 2002) Lentoupseerit ovat yhtenä osana ilmavoimien laatu- ketjun hyvin varjeltuja järjestelmiä. Heidän valinta on pitkälinen prosessi, joka jatkuu tietyiltä osin koko uran läpi ja heidän terveyttä seurataan jatkuvasti. Sotilaslentäjien kallis koulutus menee hukkaan jos lentäjä joutuu työkyvyttömäksi syystä tai toisesta. On harvinaista, että lentäjän ura katkeaa alkoholin vuoksi, mutta yksittäisetkin tapaukset ovat turhia varsinkin, jos ne olisi voitu

estää oikeanlaisella toiminnalla. Tutkimuksessa ei oteta kantaa erilaisiin alkoholismien hoito- tai puuttumismenetelmiin.

Eduskunnan taholtakin on esiintynyt pyrkimyksiä vaikuttaa ihmisten juomakäyttäytymiseen ja kontrolloida liiallisesta alkoholinkäytöstä aiheutuvia haittoja. Suomen hallitus teki vuonna 2003 periaatepäätöksen, jossa on määritelty alkoholipolitiikan keskeiset tavoitteet. Tämän periaatepäätöksen pohjalta on koottu eri yhteiskunnan toimijat yhteistyöhön alkoholin haittojen vähentämiseksi. Tätä päätöstä kutsutaan nimellä Alkoholiohjelma 2004- 2007, ja siinä painotetaan mm. nuorten alkoholinkäytöstä, yksittäisistä alkoholinkäyttökerroista ja pitkäaikaisesta riskikäytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy sekä kokonaiskulutuksen vähentäminen. Periaatepäätöksen laatimisen jälkeen eduskunta teki kuitenkin hieman ristiriitaisia päätöksiä. Se päätti laskea alkoholiveroa vuonna 2004 sekä oli EU:n toimesta pakotettu vapauttamaan alkoholin tuonnin muista EU maista, mukaan lukien Virossa. Veronlaskulla pyrittiin osittain säilyttämään suomalaisen alkoholi-monopolin kilpailukyky halpoihin naapurimaihin nähden. Viron hinnat jäivät veroalennuksen jälkeenkin huomattavasti Suomen hintoja halvemmiksi. Veroa laskettiin erikoisella tavalla: niiden tuotteiden verotusta laskettiin eniten, jotka tunnetusti olivat suomalaisen humalahakuisen juomakulttuurin tukipilareita. Väkevien juomien verotusta laskettiin kaikkein eniten. (Österberg 2005, 1)

2 SUOMALAINEN MIES LENTÄJÄNÄ

2.1 Millainen mies oikeastaan on?

Miesten on usein osoitettava miehisyyttään erilaisin suorituksin. Miehenä oleminen on erityistehävä, jossa on erottauduttava naisista, lapsista ja homoseksuaalisuudesta. Miehisyyttä voi pohtia myös arvoituksena, jonka johtolankoja ovat biologinen dualismi, mieheksi eriytyminen, miehisyyden pedagogiikka ja sukupuolinen identiteetti. Siten mies toteuttaa miehisyyttään joko pehmona tai koviksena. (Banditer. 1993, 13- 15, 61-121)

Miehisuus on myös arka asia. Jos ei ole miehekäs, niin onko silloin mies? Lehtonen kuvailee kirjassaan *Pikku jättiläisiä* (1993), että miehen arkkityyppejä ovat sankari, metsästäjä, kamppailija ja valloittaja. Kaikkien näiden ihmistyyppien identiteetti rakentuu kilpailemiselle ja saavuttamiselle. Näistä Lehtosen mukaan miehet kokevat kumpuavan alituisen miehisyyden paineen, epätäydellisyyden tuntemuksen ja keskeneräisyyden syyllisyyden. Miehet pelkäävät, että miehuus ei olekaan kerralla saavutettavaa, vaan se on aina osoitettava erilaisilla riiteillä kerta toisensa jälkeen uudelleen. (Lehtonen. 1996, 36)

Toiset tutkijat kuvaavat miehen elämää aggressiiviseksi ja synkäksi. Arto Jokinen kuvaa Kalevalan ja sotilastekstin kautta, miten väkivaltainen maskuliinisuus varjostaa miehen elämää. ”Panssaroitu maskuliinisuus” lähtee perus pressimismistä, että suomalainen mies huokuu poikkeuksesta väkivaltaa kaikissa teoissaan ja valinnoissaan, tosin hän kuitenkin toteaa modernin sotilaan olevan uudenlainen mies, jolla panssaroidun maskuliinisuuden alla sykkii emotionaalinen miessydän. (Jokinen. 2000) Mika Siimes on tutkinut suomalaista miestä elämäkertakirjallisuuden kautta. Hän kuvaa suomalaisia miehiä yksinäisiksi ja traagisiksi hahmoiksi. 1900-luvun alun karu ja rankka elämä tekevät vuosisadan alun sukupolven miehistä voimakkaita, mutta samalla onnettomia. Sodan jälkeisessä sukupolvessa alkaa näkyä muutoksia. Miehet rupesivat analysoimaan omaa elämäänsä ja miettimään tapahtumien merkityksiä. Yleisesti vaimoja väheksyttiin ja työstä haettiin lohtua sekä pakopaikkaa sosiaalisen elämän peittelyyn. Miesten oli vaikea hyväksyä omaa hankalaa tilannettaan. Melkein kaikki miesten elämäkertakirjoitukset kuvastivat suomalaisen miehuuden olevan jollain tavalla sietämättömän neutraalia tai synkkää. Valoisia kertomuksia

n. 400:sta oli vain muutamia. (Siimes. 1994, 8-10) Diskurssissa esiintyivät yleisesti teemat ”ojasta nousta ja viina virtaa”. Jos suomalaisen miehen elämä on täynnä ahdistusta, niin puuttuuko miehiltä kyky purkaa niitä sanojen muodossa?

2.2 Mies suojeleuammattissa

Suojeleuammateissa pukeudutaan virkapukuun, jotta voidaan tehdä symbolinen ero ”siviilityötä” tekeviin ihmisiin. Keskeisimmät suojeleuammattit ovat sotilasammatti, poliisi- sekä palo- ja pelastustoimi. Näistä kaikista löytyy paljon yhteisiä piirteitä: maskuliininen työntekijäjoukko, fyysisyyttä, voimaa ja toimintaa uhkuva työ sekä eräänlainen vallan käytön mahdollisuus muihin ihmisiin nähden. Virkapuvun tuomaan muodolliseen arvovaltaan liitetään usein myös eräänlaisia miehisyiden esikuvia: sankaruutta, jonkinlaista maskuliiniromantiikkaa ja jopa jonkinasteisia tutkimattomia miesmyyttejä. Suojeleuammattien mieskuva on edelleenkin haavemaista tai jopa paheksuntaa herättävän testosteronipitoinen. Tämän kaltaista kuvaa suojeleuammateista ruokkivat nykyään kaikki viihteen mediat kirjallisuutta ja elokuvia myöten. (Rintala. 2002, 30- 31)

Virkapukuammateista voidaan käyttää myös nimeä ”kuoriammatit”. Nämä ammatit ovat perusmaskuliinisia, joissa miehet pysyvät koossa jo pelkän ulkoasun avulla. (Reijonmaa. 1994, 68) Sotilaana ja poliisina mies joutuu helposti suuriin ristipaineisiin henkilökohtaisen miehuutensa ja julkisen kuvansa kanssa. Henkilökohtainen väkivallattomuus ja ammatin tuoma mahdollisuus käyttää voimakeinoja ovat valtava ammatillinen ja subjektiivinen haaste. Virkapukuun sonnustautuneen miehen ruumiista ja henkeä on vaikea vahingoittaa. Ulkokuori ei paljasta mitään mitä virkapuvun alla kuohuaa. (Reijonmaa. 1994, 71)

Upseerin ammatti on kovin miehinen. Työtovereista ja koulutettavista alaisista suuri osa on miehiä, joskin naisten osuus työpaikoilla on lisääntynyt viime vuosikymmenien aikana voimakkaasti. Virkapuku tuo valtavan suuren muodollisen auktoriteetin upseerille, vaikka alaiset eivät tuntisi esimiestään entuudestaan. Lentoupseerin työpaikalla on vaativien valintakokeiden vuoksi naisia vielä muita työpaikkoja vähemmän. Lentoupseerin työympäristö ja ammatti siis korostavat vahvasti maskuliinisuutta ja miesidentiteettiä.

2.3 Lentopojasta lentoupseeriksi

Sotien aikaan suurin osa ilmavoimien lentäjistä oli aliupseereja. Tänä päivänä lentotehtäviin ilmavoimiin valmistuu ainoastaan upseereja. Tämän vuoksi eri aikakausien vertailu ilmavoimissa on kohtuullisen hankalaa. Lentoaliupseerin ja – upseerin työtehtävät erosivat toisistaan paljon. Aliupseerit lensivät aktiivisesti koko uransa läpi, kun upseereille tuli kokemuksen myötä muita tehtäviä lentämisen lisäksi. Työn lisäksi eroja syntyi myös vapaa-aikana, koska varuskunta-alueilla oli usein omat kerhot aliupseereille ja upseereille.

Lentoupseerit ovat käyneet lähes saman koulutuksen läpi vuosikymmenestä riippumatta. Kaikki ovat saaneet koulutuksen kadettikoulussa. Kaikille lentoupseereille on siis annettu samaa ”kadettikasvatusta” vuosikymmeniä vanhojen perinteiden mukaisesti. Yhteiskunta on muuttunut radikaalisti sotien jälkeisenä aikana mutta upseerikoulutus on säilyttänyt oman kaavansa yhteiskunnan muutoksista huolimatta. Upseerin arvomaailma on säilynyt vankkana Venäjän vallan ajoilta aina tähän päivään saakka. Tästä hyvänä esimerkkinä on kadettilupaus, jonka jokainen lentoupseeri on antanut omana kadettiaikanaan. Kadettilupaus on perinteinen sitoumus ja siirtymäriitti, jolla kadetti lupautuu tekemään kaikkensa isänmaan puolesta.

Upseerien arvomaailmasta on tehty tutkimuksia viime vuosien aikana. Upseerin arvotutkimuksesta voidaan todeta, että upseeristo Suomessa on homogeeninen. Kadettiperinteet ovat varmasti yksi suuri vaikuttaja tässä yhteydessä. Opintonsa aloittaneista kadeteista 92 % koki tullessaan opiskelemaan kutsumusammattiin. Prosenttiluku pienenee hieman uran edetessä pidemmälle. Tutkimuksesta voimme kuitenkin luoda kuvan, millainen on upseerin arvomaailma. Upseerin hyvinä ominaisuuksina pidetään muun muassa oikeudenmukaisuutta, vastuuntuntoisuutta, esimerkillisyyttä sekä luotettavuutta. Lista jatkuu vielä monilla hienoilla ominaisuuksilla. Näillä ominaisuuksilla varustetut upseerit luovat varmasti hyvän pohjan Suomen puolustusvoimille. Tämänkaltaiset ominaisuudet nousevat helposti pinnalle, kun pitää kuvailla upseeria mutta onko todellisuus kuitenkin aivan yhtä romanttinen? (Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. 2002, 13)

Upseeristo on äärimmäisen perinteikästä. Upseereina virassa palvelevista henkilöistä joka toinen kokee kadettilupauksen vieläkin ohjaavan heidän jokapäiväistä elämäänsä. Upseerin arvomaailmatutkimuksesta löytyy myös normaaleja erimielisyyksiä, josta voidaan todeta ”aatteellisuuden

tason” eroja. Toiset upseereista ovat selvästi valmiita uhraamaan kaikkensa puolustusvoimien hyväksi. Tämä, ehkä hienoinen vähemmistö, kokee muun muassa upseerien oikeuden lakkoon kielteisenä asiana. Suurin osa upseereista katsoi palvelevansa puolustusvoimia 24 tuntia vuorokaudessa, mutta 90 % upseereista on sitä mieltä, että heillä on oikeus säännölliseen työaikaan ja että virka-ajan ulkopuolisesta palveluksesta on saatava erillinen korvaus. (Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. 2002, 14- 16)

Upseerin arvotutkimuksessa suurimmat eroavaisuudet eri puolustushaarojen välillä löytyi juuri aatteellisuudesta, perinteisiin sekä yksilöllisyyteen liittyvissä asioissa. Selkeä yksimielisyys valitsi kuitenkin kaikkien puolustushaarojen välillä, kun kysymykset koskivat maanpuolustuksen keskeisimpiä kysymyksiä ja tärkeimpiä upseeriominaisuuksia. Ilmavoimien upseerien näkemykset olivat eronneet muista muun muassa seuraavissa asioissa: ammatillisessa kutsumuksessa, sitoutumisessa 24-tuntiseen palvelukseen, suhtautumisessa kadettilupaukseen, suhtautumisessa perinteisiin, sodan oikeussääntöjen tuntemuksessa sekä näkemyksissä upseerin kohdistuvista eettisistä vaatimuksista, epäitsekkyudesta ja kunnianhimosta. Tutkimuksesta käy ilmi, että ilmavoimien upseerien yhtenä keskeisenä arvona on yksilöllisyyden korostuminen. Tätä arvoa ilmensi pidättyvä suhtautuminen yksilöä ohjaaviin eettisiin vaatimuksiin ja epäitsekkyteen. (Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. 2002, 17- 18) Suomalainen upseeristo on äärimmäisen homogeeninen henkilöstöryhmä. Siihen vaikuttaa osaltaan vuosisatoja vanha perinteikäs, kaikkia upseereja yhdistävä koulutus. Suomalaiselta upseerilta myös odotetaan tietynlaista käyttäytymistä ja ”ulkoista olemusta”. Upseerin muotokuva on muokkautunut tähän muotoonsa viimeistään sotien aikana ja se on välittynyt nuoremmillekin sukupolville elokuvien ja kirjallisuuden kautta. Jokainen asepalveluksen suorittava saa kokea henkilökohtaisesti upseerien kanssa toimimisen ja muodostaa siitä oman mielikuvansa upseeristosta.

Upseeriston on aina oletettu osaavan käyttäytyä etiketin mukaisesti. Upseerikoulutus 1800-luvulla oli siihen aikaan äärimmäisen sivistävä koulutus. Kadetit opiskelivat sotataidon lisäksi kieliä, ratsastusta, miekkailua ja muita asioita, joita voitiin katsoa ylemmän luokan ”harrastuksiksi”. Upseeristosta kasvatettiin salonkikelpoista joukkoa. Upseerin tehtäväkenttä on laajentunut vuosien saatossa räjähdysmäisesti teknologian kehityksen myötä. Sotimisen opiskeluun on suunnattu tietenkin enemmän aikaa ja voimavaroja, jolloin muut upseereille kuuluneet sivistyksenalat ovat jääneet vähemmälle. Kadettikoulu on viimeisiä korkeakouluja, jossa annetaan tapakasvatusta opiskelijoilleen. Kadetit käyvät tanssikurssit ja he ovat vieläkin äärimmäisen edustuskelpoista

joukkoa, mutta onko yleinen mielikuva upseeriston käyttäytymisestä linjassa todellisuuden kanssa?

Puolustusvoimissa lentäjänä palvelevat upseerit muodostavat täysin oman, hieman jopa suljetun ryhmänsä. Heillä on kaksi yhdistävää ja joukkoa tiivistävää tekijää: upseerius ja lentäminen. Lentoupseerit ovat kadettiveljiä kaikkien muiden kadettien ja upseerien kanssa, mutta samalla he muodostavat ainutlaatuisen ryhmän muiden lentäjien kanssa. Harri Rintala on tutkinut työssään ”Terästä kone ja mies” (2002), sotilaslentäjien työn maskuliinisuutta. Rintala tiivistää työssään seuraavasti miehuudesta, sotilaallisuudesta ja lentämisestä. *”Miehuuden koodi ja auktoriteetti leimaavat sotilasorganisaation tarinaa. Kurin, arvohierarkian, karaistumisen, yksilön vapautuksesta tinkimisen yhteisön hyväksi ja parhaansa yrittämisen tahto koulutuksen alusta lähtien rakentavat lentäjäksi opiskelevan nuoren maskuliinisuutta. Esimiehen auktoriteetti on hyväksytty, se kuuluu toiminnan luonteeseen eikä sitä aseteta julkisesti kyseenalaiseksi. Auktoriteettiin kuuluu myös kyky jakaa vastuuta: miehuuden kypsymiseen kuuluu aina terve epäily omista kyvyistä ja silti voima ottaa uusi haaste vastaan, tarttua tilannetta kuin härkää sarvista.”* (Rintala. 2002, 96) Lentäjät käyvät keskenään nousujohteisen koulutuksen, joka muovaa heistä paineen alla tiiviin ryhmän. Uudet lentäjät otetaan aina innolla mukaan joukkoon, kun he ovat suorittaneet kaikki koulutuksen aikana kohtaamansa haasteet. Lento-oppilaista valmistuu pieniä lentäjän alkuja, jotka tarvitsevat vielä paljon kokemusta ja koulutusta päästäkseen esikuviansa, lennonopettajien tasolle.

Rintala kuvaa tutkimuksessaan ristiriitoja, joita vallitsee sotilaallisen auktoriteetin ja lentämisen välillä. *”Sotilaallisen miehuuden ja lentäjän miehuuden välillä on kuitenkin ristiriitoja: vaikka sotilaallisuutta rakennetaankin yleisen sotilaskasvatuksen keinoin, lentäjäyys on kuin ”väärä” geenin oikeassa ympäristössä. ”Lentopoikien” taipumus välineelliseen fyysiseen suoritukseen eli lentämiseen on kuin ”oikean” sotilaallisuuden rikkomista, jossa alkuvoimana on miehen saalistajan ja taistelijan oman ruumiin välitön alttiiksi asettaminen fyysiselle uhalle. Lentäjä saavuttaa koneellaan vapauden sotilaallisen miehuuden yleishyväksytystä koodista, ja voi hetken olla ärsyttävän lähellä paradoksaalista tilaa olla myös vapaana muita kahlitsevan sotilaallisen hierarkian hampaista. Puhe kolmannen ulottuvaisuuden ritareista ei ole tuulesta temmattu.”* (Rintala. 2002, 96) Ilmavoimien lentäjien keskuudessa suhtaudutaan yleisesti hieman kevyemmin sotilaalliseen kuriin ja hierarkiaan. Tämä ei tee jokapäiväisestä toiminnasta huonompaa tai tehottomampaa, koska joukon sisäinen arvostus ja luottamus esimiehiä kohtaan on erittäin luja. Tämä pieni kapi-

nallisuus varmasti kumpuaa Rintalan kuvailemalla tavalla lentämisen vapauttavasta tunteesta ja siitä tiedosta, että saman pääsee kokemaan vain ani harva ihminen.

2.4 Lentopalveluksen pysyväiskäsky

Lentopalveluksesta on määrätty puolustusvoimien lentopalveluksen pysyväiskäskyssä. Lentopalvelus tapahtuu pääasiallisesti virka-ajan puitteissa. Siinä määritetään kaikki rajoitukset, joita on noudatettava ennen lentopalvelusta ja sen aikana. Siihen sisältyy muun muassa määräykset lepoajoista, ruokatunneista, verenluovutuksesta, rokotuksista, sukeltamisesta, alkoholin ja lääkeaineiden käytöstä sekä lentävältä henkilöstöltä vaadittavasta terveydentilasta. Siinä pyritään ottamaan huomioon kaikki mahdollinen, joka voi vaikuttaa lentoturvallisuuteen. Samassa käskyssä määritellään yleiset asiat esimerkiksi, että miten lentokoulutus ja lentotoiminta toteutetaan puolustusvoimissa. (Lentopalveluksen pysyväiskäsky. 2005, 16)

Alkoholista lentopalveluksen pysyväiskäsky määrää seuraavaa: *”Lentopalvelukseen osallistuva henkilö ei saa nauttia alkoholia 12 tuntiin ennen lentopalveluksen alkamista, hänen veressään ei saa olla alkoholia eikä hän saa olla krapulassa. Jos alkoholinkäyttö on jatkunut yli puolen yön, ei lentotehtävään miehistön jäsenenä saa osallistua 24 tuntiin siitä, kun alkoholin käyttö on päätynyt”*. Koulutuksen alkuvaiheessa on oppilaita koskeva rajoitus, joka kieltää lento-oppilaalta alkoholinkäytön lentopalvelusta edeltävänä vuorokautena.

3 SUOMALAINEN ALKOHOLINKÄYTTÖ

Alkoholin aiheuttamat haitat tunnetaan nykypäivänä hyvin. Niistä tiedottaminenkin on lisääntynyt suuresti ja alkoholin aiheuttamista ongelmista uskalletaan puhua entistä avoimemmin. Alkoholin haittoja tutkitaan liian usein ainoastaan käyttäjän näkökulmasta. Yhden henkilön alkoholismista kärsii kuitenkin todellisuudessa useampi kuin käyttäjä itse ja kulut maksavat veronmaksajat. Päihteiden runsas käyttö on usein yhteydessä yksilön mielenterveydellisiin ongelmiin. Lisäksi molemmista – yhdessä tai erikseen – voi seurata monenlaisia sosiaalisia haittoja, esimerkiksi perheväkivaltaa, lasten laiminlyöntiä ja syrjäytymistä. Sosiaaliset haitat näkyvät myös työelämässä monin tavoin: heikentyneet työsuoritukset, lisääntyneet poissaolot, salailu ja/tai juoruilu voivat yhtäältä kiristää työpaikan yleistä ilmapiiriä, toisaalta aiheuttaa stressiä ja ahdistusta työyhteisössä. Sosiaalisina ongelmina voidaan pitää myös päihteidenkäyttöön liittyviä työnjohdollisia ongelmia. (Piironen 2004, 20)

3.1 Alkoholin fysiologiset vaikutukset

Humalalla tarkoitetaan alkoholin vaikutusta, joka muuttaa käyttäytymistä, suorituskkyä ja mielialaa. Alkoholi kuuluu keskushermostoa lamauttavien aineiden joukkoon, joten se pääasiassa vaikuttaa hermosolujen toimintaan. Alkoholi vaikuttaa ihmiseen aluksi hieman hermostojärjestelmän toimintoja kiihottavasti, mutta riittävästi nautittuna heikentävästi. Alkoholi heikentää hermosolujen viestintää toimimalla hermosolujen väleissä häiritsevänä väliaineena, mikä saa aikaan ihmisen toiminnan hidastumista. (Korpi 1991, 49) Hermosolujen viestin hidastuessa esimerkiksi refleksit hidastuvat. Jos humaltunut henkilö polttaa kätensä, hän ei heti ota kättään pois palamisen aiheuttaneen esineen päältä. Mitä vahvempi on humalatila, sitä pidempi on viive, jolla ihminen reagoi ärsykkeisiin. (Nikander 1973, 12) Humalan voimakkuuteen vaikuttaa ensisijaisesti veren alkoholipitoisuus, joka on suoraan verrannollinen nautitun alkoholin määrään, sen vahvuuteen sekä alkoholin imeytymisnopeuteen.

Alkoholi saa aikaan monia tunteita ja tuntemuksia elimistössä ja mielessä, joita voidaan yleisesti pitää miellyttävinä. Positiiviset alkoholinkäyttökokemukset saattavat lisätä halua juoda useammin kuin katsotaan soveliaaksi. Toisille ihmisille alkoholin juomisesta tulee helpommin yleinen tapa ja myöhemmin tästä saattaa muotoutua ongelmia.

Alkoholi saa kehossa aikaan lämmön tunteen. Se aiheutuu pintaverisuonien laajentumisesta. Alkoholin vaikutuksesta verta ohjautuu ruumiin sisäosista iholle, josta se haihtuu ilmaan. Tämä saa aikaan lämmöntunteen, vaikka todellisuudessa ruumiinlämpö laskee. Alkoholilla on myös tutkittuja vaikutuksia pelontunteen vähenemiseen. Alkoholilla on vaikutusta erityisesti pelon ennakointiin, joka saa aikaan yleisen ahdistuksen tunteen. Tämän on yleisesti hyvä asia, mutta voi johtaa siihen, että humalassa oleva ei tajua todellisen pelonaiheen olemassaoloa ja humaltunut voi helposti joutua todelliseen vaaratilanteeseen. Alkoholia käytetään paljon myös eräänlaisena jäänmurtajana ihmissuhteissa. Alkoholin vaikutus perustuu juuri jännityksen purkautumiseen sen nauttimisen myötä. (Nikander 1973, 13.)

Alkoholi vaikuttaa lihaksiin. Se heikentää lihasten supistumiskykyä estämällä hermoimpulssien välittymistä liikehermosta lihakseen. Alkoholi estää myös maitohapon poistumista verestä sekä lihaksista ja tällä tavoin edistää urheilijan väsymistä. Tästä syystä alkoholin käyttäminen tulisi ehdottomasti välttää ennen raskaita työ- tai liikuntasuorituksia. Suositeltavat alkoholinkäytön rajoitukset eivät ole pelkästään ulkopuolisten suojaksi vaan myös ihmisten oman turvallisuuden takaamiseksi. Humalassa urheillessa tai työskennellessä ei ainoastaan voi vahingoittaa ympärillään olevia, vaan oma terveys voi myös olla vaarassa. (Kiianmaa ym. 1989, 59- 61.)

Krapulalla tarkoitetaan lievähköjä fyysisiä ja psyykkisiä vieroitusoireita, jotka ovat seurausta elimistön totuttelemisesta normaalitilaan alkoholin poistuttua elimistöstä. Krapulan kokeminen on yksilöllistä: joillekin riittää pienikin annos, toiset voivat juoda suuriakin annoksia ilman krapulan tuntuvimpia seurauksia – päänsärkyä, pahoinvointia, heikotusta ja vapinaa. Kertajuomisesta johtuva krapula voidaan erottaa pidempiaikaisesta juomisesta johtuvasta alkoholivieroitustilasta, jonka oireet kestävät yleensä pidempään kuin krapulan – tyypillisesti noin 3 – 7 vuorokautta. Tyypillisiä vieroitusoireita ovat: vapina, pahoinvointi, oksentelu, heikotus, sydämen tykytys, kohonnut verenpaine, ahdistuneisuus, masentuneisuus, hallusinaatiot, päänsärky ja unettomuus. Lisäksi vaikea-asteisessa vieroitustilassa ilmenee sekavuutta, voimakasta kiihotustilaa, harhoja, neste- ja hivenainetasapainon häiriintymistä, kouristuksia ja jopa epileptisiä kohtauksia. (Piironen. 2004, 17)

Monet aikuiset ja nuoret tietävät alkoholin vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Harvalla on kuitenkaan täyttä käsitystä alkoholin käytön vaikutuksista pitkällä tähtäimellä. Monille tulee varmasti

täysin yllätyksenä, että ”kostean” viikonlopun jälkeinen flunssa voi olla alkoholin edesauttama. Alkoholin käyttö laskee ihmisen luontaista vastustuskykyä, joka kasvattaa esimerkiksi riskiä vi-
lustua helpommin. (Kiianmaa ym. 1989, 61.)

Pitkäaikainen runsas alkoholinkäyttö aiheuttaa miehillä ja naisilla samanlaisia sairauksia. Ylei-
simmät alkoholisairaudet ovat maksakirroosi, kurkunpään- ja suusyöpä ja aivolohkojen pienen-
tyminen. Naisille alkoholin käyttö raskauden aikana on erityisen vaarallista. Alkoholin vaikutuk-
sesta raskauden keskeytymisen riski suurenee ja alkoholi saattaa aiheuttaa sikiövaurioita. Edel-
leenkään alkoholin nauttiminen ei ole ainoastaan henkilön oma asia. Raskauden aikana alkoholi
vaikuttaa myös vahvasti syntyvään lapseen.

Erityisesti lentotehtävässä työskentelevälle henkilölle uni on tärkeätä oppimisen ja henkisen hy-
vinvoinnin kannalta. Myöhään vietetyt, alkoholin kyllästämät viikonloput eivät välttämättä takaa
kunnollista rentoutumista tai lepoa, jonka avulla jaksaisi tulevat arkiviikot paremmin läpi.

Alkoholia pieninä annoksina käytettäessä ennen nukkumaan menoa voi nopeuttaa nukahtamista.
Toistuvan iltamyssyn nauttiminen ei kuitenkaan ole järkevää terveyden kannalta. Aivojen her-
mosolut tottuvat alkoholin lamauttavaan vaikutukseen ja sitä myötä annoskokoja on kasvatettava,
jotta voidaan saavuttaa sama olotila. Suurena haittana on, että runsas alkoholin juominen estää
unen näkemisen. Unen REM-vaihe, joka on erittäin tärkeää ihmisen henkisel-
le hyvinvoinnille, voi jäädä kokonaan pois paljon alkoholia juovilta. Jos alkoholia on käytetty runsaasti useita viik-
koja, REM-unta kuitenkin ilmenee aamuyöstä katkonaisina jaksoina. Uni on silloin levotonta ja
nukkuja herää herkästi. Jos käyttö jatkuu pitkään, nukahtaminenkin vaikeutuu. Nukkuja voi herä-
tä aamuyöstä saamatta enää uudelleen unta. Sattuminen ei myöskään monien uskomusten vas-
taisesti ole oikeaa unta vaan myrkytystila, josta ihmistä on vaikea herättää. (Kiianmaa ym. 1989,
115.)

Alkoholiriippuvuus voidaan määritellä käytökseen liittyvänä, kognitiivisena ja fysiologisena il-
miönä, joka voi kehittyä runsaan ja jatkuvan juomisen seurauksena. Yleensä se sisältää voimak-
kaan halun juoda alkoholia, eikä henkilö pysty enää kontrolloimaan juomistaan. Hän ei välttämät-
tä välitä tai ymmärrä juomisen vahingollisia seurauksia. Alkoholiriippuvainen henkilö nostaa
alkoholin juomisen kaiken muun, kuten esimerkiksi ihmissuhteiden, velvollisuuksien ja työn ylä-
puolelle. Hänen on vain pakko saada juoda. Jatkuva alkoholin juominen aiheuttaa alkoholiriippu-

vaiselle henkistä jälkeenjääneisyyttä. (Babor ym. 2001)

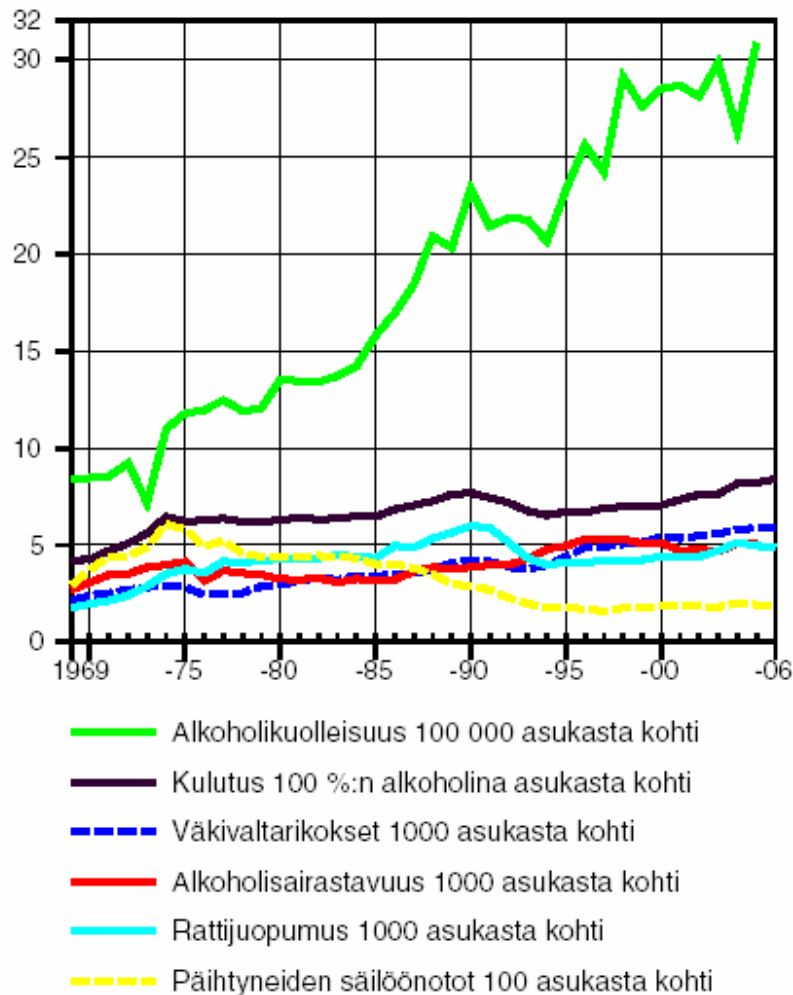
Runsaasti alkoholia käyttävillä ilmenee ajan kuluessa erilaisia oireita ja sairauksia. Monet näistä oireista haittaavat jokapäiväistä elämää ja niistä voi helposti tunnistaa alkoholisoituneen henkilön. Tämänkaltaisia ongelmia voivat olla muutokset käytöksessä, väkivaltaisuus, masentuneisuus ja hermostuneisuus. He eivät myöskään vältty ennenaikaiselta ikääntymiseltä, juopon punaiselta nenältä eivätkä täriseviltä käsiltä ja kihelmöiviltä sormenpäiltä. Miehillä runsas juominen aiheuttaa myös seksuaalista kyvyttömyyttä.

Päihteiden väärinkäyttöä voidaan epäillä, mikäli henkilö on sulkeutunut, masentunut tai jatkuvasti väsynyt, ehkä vihamielinen ja yhteistyöhaluton. Henkilön suhteet ystäviin ja läheisiin saattavat yllättäen huonontua tai ystäväpiiri vaihtua hieman ”huonompaan” ja vanhat ystävät saattavat unohtua kokonaan. Poissaolot koulusta tai työpaikalta lisääntyvät tai normaali työmoraali laskee. Päihdeongelmaisella saattaa olla keskittymisvaikeuksia, tulee syömishäiriöitä ja nukkuminenkin vaikeutuu. Ulkonäössä ja pukeutumisessa sekä yleisessä siisteydessä saattaa myös ilmetä muutoksia huonompaan suuntaan. (Aaltola-Setälä ym. 2003)

Taulukko 2. Päihdekuolemat Suomessa vuosilta 1999- 2005 (Tilastokeskus, Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos, Stakes)

PÄIHDE-EHTOISET KUOLEMAT	1999	2003	2004	2005
Alkoholin käytön seurauksena				
kuolleet	2466	2497	2847	3050
Alkoholisairaus tai vastaava	1418	1572	1864	2033
Siitä:				
Alkoholimyrkytys:	528	532	614	561
Alkoholin aiheuttama				
maksakirroosi:	497	643	831	976
Päihdyksissä tapaturmaan ja				
väkivaltaan kuolleet:	1003	895	965	993
Muut päihtyneen uhrina				
väkivaltaisesti kuolleet:	45	30	18	24
Huumausaineiden käyttöön				
liittyvät kuolemat:	140	147	176	174

Taulukko 3. Alkoholijuomien kulutus ja haitat vuosina 1969-2006. (Lähteet: Alkoholijuomien kulutus. SVT. Stakes; Terveystieteiden tutkimuskeskus. SVT. Stakes; Kuolemansyyt. SVT. Tilastokeskus; Poliisin tietoon tullut rikollisuus. SVT. Tilastokeskus. 2007)

3.2 Alkoholien aiheuttamat kustannukset yhteiskunnassa

Alkoholista aiheutuvia suoria kustannuksia yhteiskunnassa on vaikeata tarkasti määrittää. Suomessa 1990-luvulla aloitettiin tutkimuksia, joiden tarkoituksena oli kartoittaa alkoholin käytön haittakustannuksia. Samantyyppisten tutkimusten tekemistä on jatkettu tasaisin väliajoin, viimeisin on vuodelta 2003. Kyseisessä raportissa on määritetty alkoholin käytöstä aiheutuneet välittömät kustannukset. Välittömillä kustannuksilla tarkoitetaan alkoholihaitoista aiheutuneita todelli-

sia kustannuksia kuten esimerkiksi alkoholisairauksien hoidosta aiheutuneita kuluja. Alkoholin käytön välittömiin kustannuksiin oli raportissa laskettu myös kaikki muut julkiselle vallalle, kotitalouksille ja yrityksille aiheutuneet todelliset kustannukset, joita ei olisi ilman alkoholin käytöstä aiheutuneita ongelmia. Tämän kaltaisista ongelmista hyviä esimerkkejä ovat järjestyksenpidolle, oikeuslaitokselle ja vankeinhoidolle sekä sosiaalihuollolle alkoholin haitallisista vaikutuksista aiheutuneet kulut. (Mellin ym. 2003,3)

Alkoholihaittojen ja haittakustannusten määrittelyssä, ryhmittelyssä ja määrän arvioinnissa esiintyy Mellinin ym. raportissa useita ongelmia. Alkoholin käyttöön liittyvien haittojen erottaminen muiden tekijöiden aiheuttamista haitoista on usein vaikeaa. On vaikeaa päätellä, missä haitoissa alkoholi on ollut pääasiallisena syynä ja missä ei. Välittömien haittakustannusten lisäksi ilmenee myös kerrannaisvaikutuksia, joiden määrittely on entistään hankalampaa.

Alkoholin käytön aiheuttamien haittojen välittömiksi kustannuksiksi vuonna 2003 saatiin Mellinin tutkimuksen mukaan 993 miljoonaa euroa. Terveystieteiden osuus kuluista olivat lähes 90 miljoonaa euroa vuodessa. Sosiaalihuollon kulut nousivat 160 miljoonaa euroon, josta päihdehuollon osuus oli 90 miljoonaa euroa. Omaisuusvahinkojen arvoksi saatiin 210 miljoonaa euroa, eläkkeet ja sairaspäivärahat olivat noin 220 miljoonaa euroa pääpainon ollessa selvästi eläkkeissä. Järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon kului alkoholin vuoksi 254 miljoonaa euroa. Mellinin raportissa ilmenevät eläkekulut ovat kaikki alkoholista johtuvia eläkkeelle siirtymisestä aiheutuvia eläkkeitä. (Mellin ym. 2003,10-25)

3.3 Suomalainen alkoholikulttuuri

Suomalaiset ovat maailmalla tunnettuja alkoholinkäytöstään. ”Suomalaiset juovat usein paljon alkoholia ja tulevat kovaan humalaan”. Uskomus on osittain oikein. Suomalainen alkoholikulttuuri on erittäin humalahakuista, mutta juomiskertojen määrä on hieman muita, etenkin Etelä-Euroopan-maita, pienempi. Alkoholin käyttömääräkin on Suomessa aivan Euroopan ja läntisen maailman keskitasoa. (Taskumatti 2007, 7-8). Syitä suomalaisten juomatapoihin on varmasti monia. Suomi on aikoinaan harjoittanut vahvasti niin sanottua raittiuskulttuuria. Suomessa kiellettiin kotipolttoiset alkoholijuomat vuonna 1866. Muissa pohjoismaissa se oli tapahtunut jo useita vuosikymmeniä aiemmin. 1900 luvun alun aikana Suomi tiukensi alkoholipolitiikkaansa entisestään. Vuosina 1919–1932 Suomessa vallitsi täydellinen kieltolaki. Kieltolain poistuttua Suomi, Ruotsi

ja Norja jatkoivat tiukkaa alkoholin käytön kontrolloimista. Se on varmasti yksi syy, että kansalaiset eivät voineet omaksua alkoholia normaaliksi seurustelu- ja ruokajuomaksi. Tarjolla ei muutenkaan ollut siihen aikaan juuri muuta kuin olutta ja väkeviä juomia, joista monet olivat edelleenkin kotitekoisia. (Heinonen 2002, 38.)

Suomen valtion alkoholin kontrollipolitiikka liberalisoitui radikaalisti vuonna 1968. Alkoholin käyttömäärä kasvoi yhdessä vuodessa 46 % mutta vakaantui aikanaan omalle, korkeammalle tasolle. Vuodesta 1968 vuoteen 1974 mennessä alkoholin kulutus oli yli kaksinkertaistunut. Lisääntyneen alkoholinkäytön myötä samoihin aikoihin aloitettiin tutkimuksia, joilla seurattiin suomalaisten juomatapoja kahdeksan vuoden välein. (Heinonen 2002, 40) Juomatapatutkimukset olivat lähes toistensa kaltaisia aina 1980-luvun puoliväliin saakka. Muutoksina oli viinien pienoinen yleistyminen ja juomavalikoiman laajentuminen sekä tasaisesti kasvava alkoholin kulutus.

Alkoholin käyttömäärät ovat aina olleet lähes suoraan verrannollisia valtion talouden kasvusuhteisiin. Jos ihmisillä on varaa kuluttaa, he juovat myös enemmän alkoholia. Talouskasvu 1980-luvulla lisäsi kansalaisten yleistä kulutusta ja siinä yhtenä osana lisääntyi alkoholinkulutus. Vuosien 1990–1993 lama-aikana kansalaisten kulutustottumukset muuttuivat. Alkoholin kulutus laski hieman. Vuonna 1991 valtion talous oli heikentynyt huomattavasti ja inflaatio oli päässyt kiihtymään. Alkoholin hintoja nostettiin Suomessa vuonna 1991 kattamaan rahanarvon heikkenemisen tuomaa tuottovajetta Alkon tuotteisiin sekä valtion verokassaan. Inflaatio huomioiden Alkon tuotteiden hinnat nousivat yli 4 %. Näiden seikkojen seurauksena keskimääräinen alkoholin kulutus laski Suomessa vuonna 1991. (Salonen 2003, 16–17) Valtiontalous lähti nousuun seuraavien vuosien aikana. Vuodesta 1995 vuoteen 2003 lisääntyi suomalaisten alkoholin käyttö keskimäärin 1,6 % vuodessa. Kasvu oli suurempaa kuin lama-aikaa edeltäneellä aikakaudella. (Päihdetilastojen vuosikirja 2004, 15)

Vuonna 2004 tapahtui suuri muutos suomalaisessa alkoholipolitiikassa. Suomi poisti alkoholin tuontirajoitukset EU-maista ja laski alkoholinveroa. Väkevien juomien verotusta laskettiin 44 %, välituotteiden veroja 40 % (esim. keskivahvat juomasekoitukset ja liköörit), viinien veroja vain 10 %, ja oluiden veroja 32 %. Veroalennus laski Alkon tuotteiden hintoja, muttei kuitenkaan verohelpotuksen suuruudella. Keskimäärin Alkon hinnat laskivat 22 %. Viinien hinnat laskivat eniten eli 36 %, oluen hinnat laskivat Alkossa 17 % ja viinien ainoastaan 3 %. Veroalennus

nuksen jälkeen viinat sivuuttivat halvat viinit halvimpina tuotteina alkoholimäärään nähden. Alkoholiveron alennuksella pyrittiin tekemään suosituimmista alkoholin tuontituotteista kilpailukykyisempiä avoimilla EU:n markkinoilla. (Österberg 2005, 1) Suomessa veronalennukseen suhtauduttiin niin positiivisesti, että alkoholin käyttö lisääntyi välittömästi.

3.4 Suomalaisen alkoholin kulutus

Perinteiseen suomalaiseen alkoholinkäytön malleihin on kuulunut, että alkoholia käytetään harvoin ja lähinnä vain erikoistilanteissa. Näissä tilanteissa juominen humalaan saakka on keskeisessä asemassa. Suomalaisen jokapäiväinen alkoholinkäyttö on edelleenkin harvinaista. Suomalaisen mieliin on juurtunut käsite ”humalahakuinen” kuvaamaan suomalaista alkoholin käyttötapaa. Humalaa on pidetty erityisen suomalaisena ilmiönä, vaikka tutkimustietoa väitteen todistamiseksi ei voida osoittaa. (Simpura J ym. 2001, 1; Simpura & Karlsson 2001, 77.)

Paljon on myös keskusteltu ”humalahakuisen käytöksen” syistä. Lehdistössä alkoi ilmestyä kritiikkiä 1980-luvun lopun Suomessa harjoitettua alkoholin kontrollipolitiikkaa vastaan. Kirjoituksissa syytettiin Alkon monopolia suomalaisten huonoista alkoholinkäyttötavoista. Suomalaisille ei ollut annettu mahdollisuutta, erehdyksen ja oppimisen kautta, opetella sivistyneitä, ”eurooppalaisia” juomatapoja. Suomalaisella kontrollipolitiikalla oli huonolla menestyksellä yritetty ”sivistää” suomalaisia ylhäältä päin valvomalla ja rajoittamalla. Kansanterveyslaitoksen ylijohtaja Jussi Huttunen kiteytti nämä käsitykset suomalaisesta alkoholinkäytöstä ja alkoholipolitiikasta Suomen kuvalehdessä 6.10.1995. *”Perimmäiset kysymykset liittyvät kuitenkin Suomalaiseen alkoholikulttuuriin ja sen etenkin miehille ominaiseen humalan ihannoimiseen. Yhtenä syynä on todennäköisesti menneiden vuosien alkoholipolitiikka. Tommi Turmiolan tyyppinen valistus ja ankara valvonta viinakortteineen ja myyntimonopoleineen epäonnistuivat täydellisesti. Alkoholipolitiikan liberalisointi on välttämätöntä ja se tulee viedä loppuun asti – emme me suomalaiset ole muita kansoja kehnompia”*. (Simpura ym. 2001, 1) Juomatavoissa ei ainakaan vielä ole näkyvissä suurta muutosta parempaan, vaikka vuonna 2004 otettiinkin isoja askelia uudenlaisen, vapaamman alkoholipolitiikan suuntaan. Aikaa on kulunut vasta vähän ja suurimmat muutokset voimme todeta vasta ehkä vuosikymmenien päästä.

3.5 Juomatapojen eurooppalaistuminen

Suomalaisilla tuntuu olevan jonkinasteinen yhtenäinen ymmärrys siitä, mitä “eurooppalaisilla” juomatavoilla tarkoitetaan. Käsitys liittyy siihen, miltä eteläisen Euroopan viinimaiden alkoholinkäyttö on näyttäytynyt suomalaiselle turistille. Se on se kulttuurinen malli, jonka eteläisten viinimaiden asukkaat tunnistavat omakseen. Tähän malliin kuuluu, että pääasiassa juodaan viiniä ja sen nauttiminen tapahtuu pääasiassa aterioilla. Yhdellä kertaa nautitaan vain pieniä määriä alkoholia (muutama lasillinen). (Metso ym. 2002, 33) Lähiympäristö kontrolloi niin nuorten kuin aikuistenkin alkoholin käyttöä niin, ettei juominen pääse riistäytymään käsistä. Näissä maissa näkyvää humalatilaa ja humalaista käyttäytymistä pidetään häpeällisenä. Suomessa tilanne on tämän kulttuurin osalta lähes täysin käänteinen. Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei Etelä-Euroopassa voisi törmätä humalaisiin ihmisiin. Ihmisten arviointikyky voi aina pettää. Kulttuurinen malli osoittaa lähinnä normiston. (Simpura ym. 2001, 2.)

Ratkaisevin laadullinen ero “eurooppalaisen” ja perinteisen suomalaisen juomatavan välillä on, että Suomessa alkoholin käyttötilanteet ovat asettuneet erilleen normaalista arkisesta elämänmenosta. Niissä tilanteissa alkoholi on noussut keskeiseksi asiaksi ja juominen on saanut rituaalisia piirteitä. Perinteisen suomalaisen alkoholinkäytön kulttuurisena kiteytymänä voidaan pitää miesten keskinäistä juomarinkiä, jossa käyttäytymistä sääntelevät tiukat normit: on miehekästä juoda paljon näyttämättä kuitenkaan liiaksi humalaansa; seurassa ei saa juoda vähempää kuin muut, mutta on sallittua juoda enemmän. (Simpura ym. 2001, 2.)

Yhteistä perinteisen suomalaisen ja “eurooppalaisen” juomatavan välillä on ollut naisten vähäinen alkoholinkäyttö. Monessa Euroopan maassa vielä 1990-luvulla 20–40 prosenttia aikuisista naisista oli raittiita. (Simpura & Karlsson 2001, 78) Suomalaisten naisten keskuudessa raittiiden osuus on alentunut 1960-luvulta lähtien, ja se on pikku hiljaa lähentynyt miesten tasoa, vaikka eroa on vielä paljon. Naisten alkoholin käytön lisääntyminen on yhdistetty naisten tasa-arvoistumiskehitykseen. Naisten humalajuominenkin on aiempaa hyväksytympää. Naisten, erityisesti nuorten naisten, lisääntynyt alkoholin käyttö on kuitenkin aika ajoin herättänyt huolestuneita kannanottoja. (Simpura ym. 2001, 2)

Suomalaisten juomatavoissa ei ole ollut havaittavissa niin kutsuttua eurooppalaistumista alkoholipolitiikan vapautumisen jälkeen. Onko se sitten välttämättä huono asia? Monilla on vahva käsi-

tys siitä, että eurooppalainen juomatapa on terveellisempi kuin perinteinen suomalainen. Osittain väite on paikkansapitävä. Monille ihmisille on tullut käsitys, että oikein juomalla voi juoda enemmän. Etelä-Euroopassa juodaan enemmän alkoholia kuin täällä, mutta toisella tavalla. Siellä alkoholin nauttiminen on osa arkipäivää. Heillä on kuitenkin vastaavanlaisia alkoholiongelmia kuin meillä täällä pohjolassa. Monet eivät ole ymmärtäneet, että alkoholiongelmien korreloivat lähes suoraan alkoholin käyttömääriin. Terveystilastot osoittavat, että jonkinlainen muutos suomalaisten juomatapoihin tekisi varmasti hyvää. Nykyinen alkoholinkäytön kasvu ei itsessään saa aikaan mitään muutosta parempaan. (Simpura 2002, 13.)

Vuonna 2002 julkaistiin vertailevan eurooppalaisen alkoholitutkimuksen loppuraportti. Siinä selvitettiin muun muassa kulutustason vaihtelun ja alkoholihaittojen esiintymisen välistä yhteyttä 50 vuoden ajalta 14 EU-maassa ja Norjassa. Tulos oli yksinkertainen: olivatpa juomatavat millaiset tahansa ja juotiinpa millaisia juomia tahansa, merkitsi kulutuksen kasvu aina alkoholihaittojen kasvua ja kulutuksen aleneminen aina alkoholihaittojen vähenemistä. Välimeren maissa alkoholin kulutus on laskenut ja heidän terveystilastoissaan näkyy haittojen väheneminen. Tutkimuksessa juomatavoilla oli jonkin verran merkitystä siinä, millaisia alkoholihaittoja eri maissa kohdattiin. Juomatavat eivät kuitenkaan millään tavalla vähentäneet alkoholihaittoja. Haittojen kokonaismäärän erojen selittämisessä oli kuitenkin alkoholin kulutustaso ylivoimaisesti tärkein tekijä. (Simpura 2002, 13.)

3.6 Suomalaisten juomatapojen aiheuttamat ongelmat

Suomalaisten juomatapojen suurimmat ongelmat liittyvät kulttuuriin. Vanhat totutut juomatavat ovat jo perinteiksi asti muotoutuneita. Niitä on vaikea muuttaa tai vaihtaa uusiin. Alkoholi on kuitenkin yksi suurista yhteiskunnallisista ongelmista Suomessa. Sairaskustannukset alkoholisoituneista kansalaisista ovat huomattavat, puhumattakaan sosiaalisista ongelmista, mitä kyseisten henkilöiden läheiset joutuvat kokemaan. Suomessa kuolee vuosittain lähes 4000 ihmistä alkoholin käyttöön ja heistä noin 1500 henkeä kuolee alkoholin aiheutumiin sairauksiin. (Taskumatti 2004, 16.)

Runsaalla alkoholin käytöllä on siis todistettavasti vaikutusta ihmisten ennen aikaiseen kuolemaan, mutta se ei ole suoraan verrannollinen alkoholin kulutukseen. Elinikä on nimittäin pisin kohtuullisesti alkoholia käyttävien keskuudessa. Jopa täysin raittiiden elinikä on hieman mata-

lampi kuin kohtuullisesti alkoholia käyttävillä. Runsaasti alkoholia käyttävien ryhmä nousee tietenkin huomattavasti kahden edellisen ryhmän yläpuolelle lyhyemmällä elinajallaan. Runsaasti alkoholia juovien yhteys on suurin piirtein suoraviivainen – mitä enemmän juodaan, sitä nuorempa kuollaan.

Kari Poikolainen kertoo Kansanterveyslehden 8/1998 artikkelissaan seuraavaa: *”Kohtuullinen alkoholin käyttö edistää terveyttä ja kohtuullisesti alkoholia käytettäessä sairastuvuus diabetekseen, dementiaan ja eräisiin mielenterveyden häiriöihin näyttää vähenevän”*. Kohtuullisesti alkoholia nauttiva tuntee Poikolaisen mukaan itsensä terveemmäksi kuin täysin raittiit ihmiset tai runsaasti juovat. Alkoholilla on verenpainetta nostava vaikutus, mutta kohtuullisesti nautittuna sen hyödylliset vaikutukset ovat voimakkaampia. Rajallisesti nautittuna alkoholilla on hyviä vaikutuksia myös kolesteroliaineenvaihduntaan sekä veren hyytymistekijöihin.

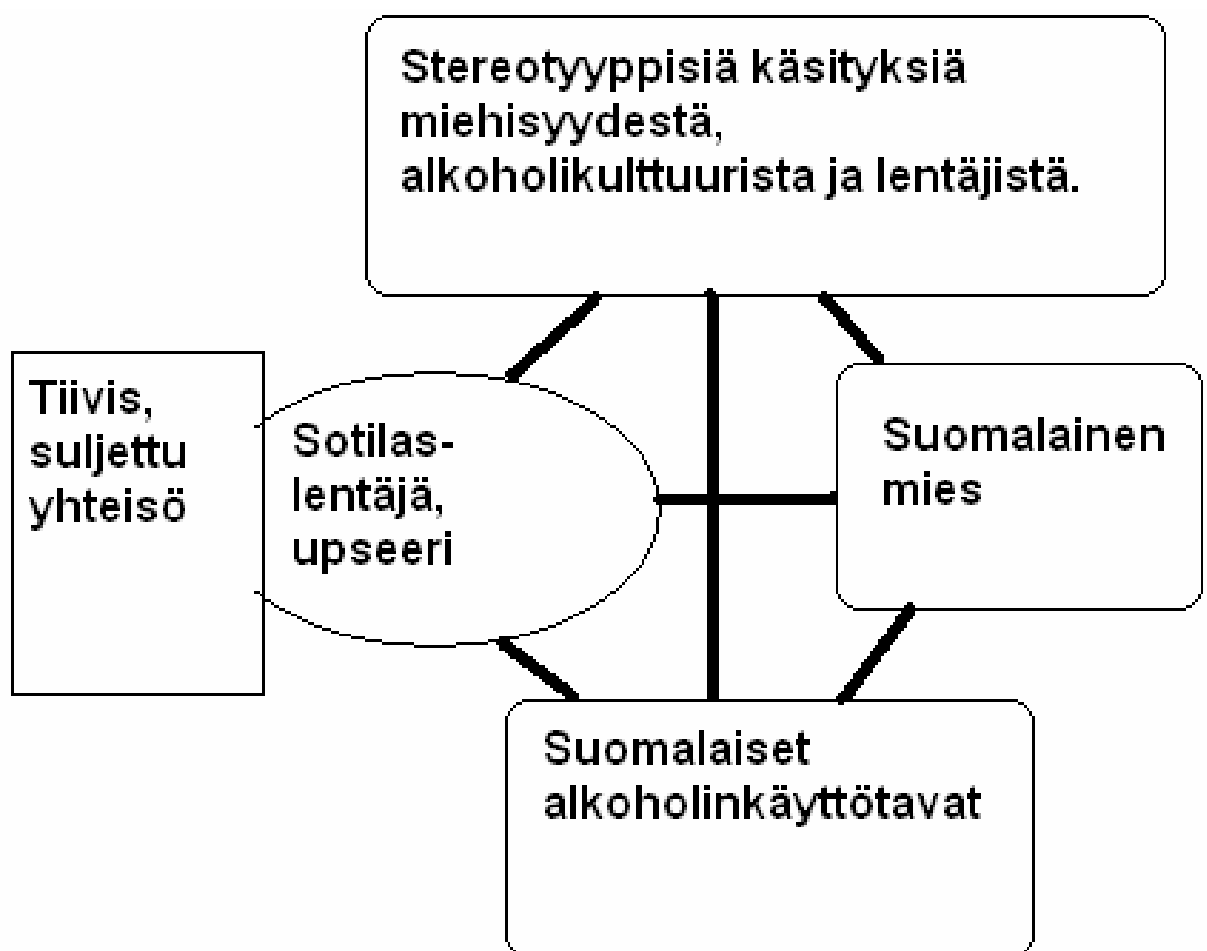
Jussi Simpuran kirjoittamassa artikkelissa Mitä melkoisempia viinavuosia (Turmiolan Tommi 2002), hän ennustaa alkoholihaittojen määrän kasvavan lähivuosina Suomessa. Konkreettisesti se tulee tarkoittamaan alkoholikuolemien määrän nousua. Hän arvioi, että alkoholikuolleisuus tulee kasvamaan ainakin samassa suhteessa, kuin alkoholin kulutus. Kulutuksen lisääntyminen tuo myös muita haittoja kuin kuolleisuuden. Terveysthuollon kuormittuvuus kasvaa potilaiden määrän lisääntyessä ja järjestyksenpidolliset ongelmat voivat lisääntyä.

4 TUTKIMUSONGELMA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on luoda kuvaus ilmavoimissa vallinneesta alkoholinkäyttökulttuurista, pohjautuen yksittäisten lentäjien kerrontaan omakohtaisista kokemuksista eri vuosikymmenien varrelta (1940- 2000). Tarkoituksena ei ole tutkia haasteltavien henkilöiden omia juomatapoja, vaan organisaatiossa vallinneita sisäisiä alkoholinkäyttökulttuurin piirteitä. Kysymyksiä, joihin myös haetaan vastauksia haastattelujen perusteella, on useampia. Tutkimuksessa pyritään selvittämään millaisessa asemassa alkoholi on lentäjien elämässä ja mikä on sen rooli. Onko alkoholinkäyttö ollut ongelmana joillakin lentäjillä ja onko siitä voitu puhua? Tämän tyyppisillä kysymyksillä tutkija halusi valottaa yhteisöllistä ilmapiiriä lentäjien keskuudessa. Samalla kysymykset kertovat millaista vertaispainetta lentäjät kokevat toistensa seurassa alkoholinkäytön suhteen. Tutkimuksessa pyrittiin myös löytämään mahdollisia muutoksia alkoholinkäytön suhteen eri aikakausina ilmavoimissa sekä luomaan kuvaa millaisissa tilanteissa ilmavoimien sotilaslentäjät käyttivät alkoholia?

5 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen viitekehysessä huomioidaan erityisesti lentäjien kertomuksista tuotettu tutkimusmateriaali. Sen vuoksi kuvassa 3 on sotilaslentäjäyhteisö laitettu soikion sisään. Lentäjäyhteisö todellisuudessa on yleisölle tuntematon ja osittain suljettukin. Sotilaslentäjyyteen ja sen yhteisön sisälle syntyvään alkoholinkäyttökulttuuriin vaikuttaa viitekehysten muut osat sekä lentäminen itsessään. Tämän vuoksi tutkimuksessa peilataan sotilaslentäjää viitekehysten osoittamalla tavalla eri näkökulmista.

Kuva 3. Tutkimuksen viitekehys.

6 TUTKIMUKSEN TEORIAA

6.1 Teemahaastattelu tiedon keräämisen menetelmänä

Tutkimuksen toteuttamiseksi valittiin teemahaastattelu tutkimusaiheen arkaluontoisuuden vuoksi. Haastattelurungon teemat nousevat esiin työn viitekehyksestä. Pääteemoina tutkimuksessa ovat miten ohjaajat kokivat alkoholin roolin ilmavoimien tapahtumissa, miten suhtauduttiin erilaisiin alkoholinkäyttötapoihin ja puututtiinko tai oliko tarvetta puuttua jonkun alkoholinkäyttöön? Haastattelut nauhoitettiin paikan päällä ja sen jälkeen litteroitiin ne kirjalliseksi aineistoksi. Haastattelut on analysoitu diskurssianalyysiä käyttäen.

Haastattelussa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Se on kahden ihmisen välistä, kieleen perustuvaa viestintää. Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä joustava ja se on usein kvalitatiivisessa tutkimuksessa päämenetelmä. Haastattelu on myös hyvä keino hankkia tietoja, jos aihe on jollain tapaa arkaluontoinen. Haastattelussa asiaa ei tarvitse kysyä suoraan, vaan asiasta voi tehdä päätelmiä etsimällä erilaisia merkkejä ja johtolankoja puheesta ja käyttäytymisestä. (Eskola & Vastamäki. 2001. s.24)

Haastattelussa pystytään selventämään tai syventämään saatavia tietoja. Kysymyksiä voidaan toistaa, jolloin väärinkäsitysten määrä vähenee huomattavasti. Vastauksien tulkitsemiseen on olemassa enemmän vaihtoehtoja kuin kyselyssä. Haastattelu on hyvä valinta tutkimusmenetelmäksi, mikäli on odotettavissa, että vastaukset tulevat olemaan monitahoisia tai toisaalta on vaikea ennustaa vastauksien suuntia. Haastattelun avulla pystytään myös paremmin motivoimaan haastateltavaa. Toisaalta haastattelu on aikaa vievää, haastateltava saattaa antaa tietoja, mitkä ovat sosiaalisesti suotavia tai vastata erilaisissa tilanteissa eri tavalla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 193-201; Hirsjärvi & Hurme 2000, 35-36, 58).

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä. Toisin kuin strukturoidussa menetelmässä, puolistrukturoidussa haastattelussa aihepiirit (teema-alueet) ovat etukäteen tiedossa. Samoin kysymysten tarkka muoto ja järjestys ovat vapaampia. Tutkija pyrkii luomaan haastattelu tilanteesta mahdollisimman luonnollisen keskustelutilanteen. Haastattelun aiheet ovat tutkijalla ainoastaan ylläällä tukisanojen muodossa. Tutkijan ei tarvitse käydä jokaisen haastateltavan kanssa kaikkia

teemoja lävitse, jos ei katso sitä tarpeelliseksi, tämä mahdollistaa paremmin sujuvan keskustelun jatkamisen erilaisten ihmisten kanssa. Kaikkien kanssa ei voi puhua samalla tavalla arkaluontoisista aiheista. Tutkimussuunnitelma kehittyy haastattelujen aikana. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että tutkijan ennakkoon asettamat teemat eivät välttämättä ole samat kuin teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat olennaisesti aineiston sisältöä ja tutkimusaihetta jäsentäviksi. (Hirsjärvi & Hurme, 1993, s. 35- 37; Eskola & Vastamäki. 2001. s.26- 30)

	Teemahaastattelu
Kysymysten muotoilu	Suosituskysymyksiä
Kysymysalue	Pääpiirteittäin määritelty
Koehenkilömäärä	Melko pieni
Kustannus yksikköä kohden	Suurehko
Työmäärä analyysivaiheessa	Suuri
Tutkijan paneutuminen	Suuri
Saatu tieto	Syvä

Taulukko 1. Teemahaastattelun yleinen jaottelu (Hirsjärvi & Hurme, 1993, s. 36)

Teemahaastattelu on tutkimusmenetelmänä lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto ja se onkin Suomessa suosituin tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun aihepiirit ovat haastattelijalla tiedossa, kun taas kysymysten tarkka muoto ja järjestys ei. Teemojen puhumisjärjestys on vapaa, eikä kaikkien haastateltavien kanssa välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa. Teemahaastattelu on sopiva haastattelumuoto esimerkiksi silloin, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista ilmiöistä ja asioista. Teemahaastattelu on käyttökelpoinen sekä kvalitatiivisessa että kvantitatiivisessa tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2005, 195; Hirsjärvi ym. 2000, 47-48; Eskola & Vastamäki 2001, 24). Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2004, 77).

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tämän vuoksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tutkimuksen luotetta-

vuotta. (Hirsjärvi ym. 2005, 213). Kaikkien tutkimusten luotettavuutta ja pätevyyttä tulisi kuitenkin pystyä arvioimaan, vaikka mainittuja termejä ei haluttaisikaan käyttää. Ydinasioita laadullisessa tutkimuksessa ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. Tutkijan tulee kertoa lukijalleen tarkasti, mitä hän on tutkimuksessaan tehnyt ja miten hän on päätenyt saatuihin tuloksiin (Hirsjärvi ym. 2005, 214). Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavalla voi olla haastattelussa esimerkiksi taipumus antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia (Hirsjärvi ym. 2005, 193).

Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta vastauksia ei ole sidottu tiettyihin vaihtoehtoihin. Haastateltavat voivat vastata itse omin sanoin kysymyksiin, jolloin vastausten kirjo on laajempi ja erilaiset näkemykset tulevat esiin paremmin. Teemahaastattelulle taas on tyypillistä, että se etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä tyyli vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo esille tutkittavien mielipiteet. Haastattelu pyrkii myös ottamaan huomioon ihmisten tulkinnat asioista. (Hirsjärvi & Hurme 1993, s. 47-48)

Tutkimuksen aihe voi toisten tutkittavien mielestä tuntua arkaluontoiselta. Keskustelua ei suunnata selvittämään haastateltavan alkoholinkäyttötottumuksia. Kyselyllä selvitetään kuitenkin alkoholinkäyttöä haastateltavan entisellä työpaikalla. Jari Eskola ja Jaana Vastamäki kirjoittavat tekstissään Teemahaastattelu: Opit ja opetukset, että päihteistä keskusteltaessa täytyy keskusteluun ottaa mukaan erilaisia keventäviä tekijöitä. *”Monesti esimerkiksi päihteiden käyttö koetaan häpeällisenä asiana, johon haastattelijan ajatellaan suhtautuvan kielteisesti. Tällöin tarvitaan esipuhetta, eräänlaista verryttelyaihetta, jossa valta hetkellisesti kääntyy ylösalaisin ja haastattelijasta tulee kuuntelija ja haastateltavasta asiantuntija.”* (Eskola & Vastamäki. 2001. s.31)

6.2 Lentäjien haastattelu

Haastatteluissa tutkija käytti edempänä käsiteltäviä teemoja haastattelun pohjana. Tutkija ei kysynyt alla olevia kysymyksiä suoraan, vaan yritti avata niitä normaalin keskustelun avulla.

Ensimmäisenä jokainen haastateltava kertoi omasta urakehityksestään tiivistetysti. Tämä on tärkeää taustatietoa, jonka pohjalta on helpompi vertailla eri henkilöiden kertomia näkökulmia samoista asioista. Eroja syntyy varmasti jo palveluspaikkojen ja eri aikakausien välille aivan luon-

nollisista syistä. Samassa yhteydessä jokainen sai kertoa oman uran aikana olleista liityntäpinnoista alkoholiin ja sen käyttötilanteisiin. Tässä vaiheessa oli tarkoitus kuulla, minkälaisissa tilaisuuksissa alkoholia käytettiin? Koettiin alkoholi kiinteänä osana joitakin tiettyjä tilaisuuksia? Millaisessa roolissa alkoholi oli lentoupseerien elämässä? Tunsivatko haastateltavat muita lentoupseereja joilla olisi ollut alkoholiongelmia, ja jos tunsi, niin miten niihin tilanteisiin on puututtu?

Toiseksi selvitettiin olivatko erilaiset juhlatilaisuudet ilmavoimissa muuttuneet vuosien saatossa ja miksi? Tarkoituksena oli löytää eroavaisuuksia eri aikakausien ja eri palveluspaikkojen välillä. Eroavaisuuksien syihin oli erityisesti tarkoitus pureutua, koska perustelujen vertailu tuottaisi äärimmäisen rikasta materiaalia.

Kolmantena teemana oli alkoholin käyttö eräänlaisena työkaluna työasioiden selvittelyssä. Tutkija oli kuullut eräänlaisesta ”saunajohtamisesta” aiemmin ja halusi selvittää miten yleistä se on? Tarkoituksena oli kartoittaa erilaisia tilanteita ja tilaisuuksia, missä tiedettiin jo osittain etukäteen, että siellä tullaan neuvottelemaan työasioista, joita ei muutoin olisi ollut helppo hoitaa virka-aikana. Oletuksena oli, että jollain asteella arkaluontoiset asiat olisi helpompi hoitaa kevyemmän tunnelman saattamana. Tämänkaltaisen toiminnan laajuutta, sen tunnistamista ja siihen suhtautumista oli tarkoitus selvittää tarkemmin.

Neljäntenä teemana tutkija pyysi haastateltavia vertailemaan lentäjien keskeisiä ja niin sanottujen siviilikaverien keskeisiä juhlia. Tarkoituksena oli selvittää juovatko lentäjät enemmän ollessaan keskenään kuin ollessaan muiden ystävien seurassa?

6.3 Ilmiöiden havainnoinnista

Tutkija kuuluu osittain tutkittavaan joukkoon. Tutkija tuntee osan haastateltavista entuudestaan, ja on osallistunut yhteisiin tilaisuuksiin heidän kanssaan. Haastatteluaineisto täydentyy tällöin osallistuvan havainnoinnin avulla. Tutkija pyrkii pitämään omien kokemusten ja näkemyksien painoarvon tutkimuksessa mahdollisimman pienenä, jotta haastattelujen tuottama materiaali säilyisi tärkeimpänä lähteenä. Tällöin materiaalia on helpompi käsitellä objektiivisemmin. On selvää, että osallistuvan havainnoinnin vuoksi materiaalin tulkinta saattaa välillä olla hieman subjektiivista, vaikka se ei ole tarkoituksenmukaista. Tutkijan kokemusten ja tietojen heijastuminen

tekstiin on kuitenkin realismia ja uskon vahvasti, että haastatteluaineisto on paljon rikkaampaa, koska tutkija on samassa koulutuksessa, jonka jokainen haastateltavista on käynyt aiemmin. On oletettavaa, että haastatteluissa ei olisi päästy niin syvällisiin keskusteluihin jos haastattelija olisi ollut täysin kohderyhmän ulkopuolelta.

Osallistuva havainnointi voi olla aktiivista tai passiivista. Aktiivisessa osallistuvassa havainnoinnissa tutkija vaikuttaa aktiivisesti läsnäolollaan tutkittavaan ilmiöön. Passiivisella osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan tutkijan osallistumista tutkittavaan tilanteeseen ilman vaikuttamista tilanteiden kulkuun. Tutkija toimii vain tilanteen seuraajana. Molemmissa tapauksissa tutkijan on kuitenkin pystyttävä erittelemään oma roolinsa ja sen mahdollinen vaikutus tutkimustilanteeseen. (Anttila. 1996, 218- 224)

Anttila kuvaa kirjassaan Tutkimisen taito ja tiedon hankinta (1996), että havainnointitilanteessa tutkija on läsnä tavallaan kahdessa persoonassa: toisaalta osallistujana, toisaalta muiden käyttäytymisen seuraajana. Riippuen tilanteesta, tutkija osallistuu toimintaan enemmän tai vähemmän aktiivisesti. Täysin ulkopuolinen tutkija ei voi olla, sillä hänen läsnäolonsa on kuitenkin kaikkien tiedossa. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija voi tarkkailla tilannetta ensin kokonaisvaltaisesti ja päästä vähitellen sisälle yksityiskohtiin. Olennaista on, että tutkittavat tottuvat tutkijaan siinä määrin, ettei hänen läsnäolonsa tunnu kiusalliselta. Tutkijan tulisin kunnioittaa tutkittavien kohteidensa käytäntöjä eikä sekaantua niihin mitenkään. (Anttila. 1996, 218- 224) Tämän tutkimuksen tekijä ei ole kuitenkaan osallistunut mihinkään tilanteisiin tai tilaisuuksiin täysin tutkijan roolissa, vaan yhtenä normaalina osanottajana. Yllämainittuja ongelmia tutkijan läsnäolosta tai ”ulkopuolisuudesta” eri tilanteissa ei tällöin synny.

Havainnointi on subjektiivista ja hyvinkin valikoivaa toimintaa. Joku saattaa kiinnittää huomion johonkin asiaan, jota toinen ei edes huomaa. Ennakko-oletukset suuntaavat huomiota hyvin paljon ja havainnoijan aikaisemmat kokemukset, mieliala ja aktivaatiotaso vaikuttavat myös havaintojen tekemiseen. Toisaalta havaintojen valikointi on tutkimuksen kannalta ehdotontakin. Muuten havaintomäärä on rajaton ja siten tarkoituksenmukaisen aineiston kerääminen mahdotonta. (Eskola & Suoranta. 1998, 102- 103)

Osallistuvan havainnoinnin aikana tapahtuvassa kommunikaatiossa ei ole kysymys vain kielellisestä, vaan myös eleiden, ilmeiden, liikkeiden ja kosketuksen avulla tapahtuvasta kommunikoin-

nista. Tutkijan on hyvä tiedostaa tämä, sillä olennaista informaatiota saattaa muuten jäädä välittymättä. Toisaalta on myös varottava liioittelemasta tai tulkitsemasta väärin ei-kielellisiä viestejä, sillä ne voivat muuntaa tulkintaa väärään suuntaan. (Anttila 1996, 218- 224.)

6.4 Aineiston tulkintaan

Tässä tutkimuksessa analysoidaan tutkimusaineistoa haastatteluihin perustuvan kerronnan kautta. Haastateltavien kertomuksista rakennan kuvaa, jossa ihminen välittää kokemiaan tapahtumia ja merkityksiä tarinoina suhteessa tähän maailmaan. Yksilön eletty kokemus rakentuu kerronnan ja ruumiillisen muistelun varaan.

Diskurssianalyysissä otetaan lähtökohdaksi sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti kieli ja sen seurauksia tuottava luonne. Kieliasultaan samanlainen väittämä, lause tai sana voidaan tulkita lukuisilla eri tavoilla riippuen siitä asiayhteydestä, missä se esiintyy. Samasta asiasta voidaan myös puhua monin eri tavoin – monin eri diskurssein – vieläpä perustellusti eikä toisistaan poikkeavia kuvauksia voida asettaa totuudellisuus- tai paremmuusjärjestykseen. Konteksti, jossa kieltä käytetään, antaa sanoille ja lauseille oman merkityksensä, eli kielen avulla tuotetut merkityssysteemit ovat parhaiten ymmärrettävissä niiden asiayhteyksien ja tilanteiden kautta, jossa ne esiintyvät. Kielen avulla voidaan eri tilanteissa väittää jotakin todellisuudesta ja tämä väittämä saa omat tilannekohtaiset funktionsa ajassa ja paikassa. (Suoninen. 1999, 18)

Lyhyesti määritellen diskurssianalyysillä tarkoitetaan kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta. Hepburn ja Potter (2004, 180- 181) toteavat, että diskurssianalyysin määrittäminen käy vuosi vuodelta vaikeammaksi, sillä diskurssianalyysia on "joka lähtöön", erilaisia tyyppejä ja orientaatioita löytyy lukuisia. Diskurssianalyysin kentän hahmottaminen kokonaisuudessaan on haasteellista siksikin, että eri suuntauksilla on omat syntykontekstinsä jonkin tietyn tieteenalan yhteydessä. Karkeasti yleistäen voidaan kuitenkin sanoa, että diskursiivisissa analyysitavoissa tarkastellaan yksityiskohtaisesti sosiaalisen todellisuuden tuottamista sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993; Suoninen 1999, 18- 19.)

Diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen, vakiintunut tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin lähestymistapa, jossa on lukuisia eri traditioita ja painopisteitä. Diskurssianalyysissä tutkitaan kielen käyttöä ja – painopisteestä riippuen – siihen liittyviä konteksteja, toimintaa, funktioita ja merki-

tysten tuottamisen tapoja. Jokinen ja Juhila (1999, 54- 66) hahmottelevat diskurssianalyttisen tutkimuksen karttaa erottaen neljä paria:

- tilanteisuus – kulttuurinen jatkumo
- merkitykset – merkitysten tuottamisen tavat
- retorisuus – responsiivisuus
- kriittisyys – analyttisyys.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on yleensä mukana elementtejä kunkin parin tai janan molemmista osapuolista tai päistä. Painopiste voi asettua myös parin jompaankumpaan päähän – tai keskelle –, ja painotus saattaa myös vaihdella jopa yhden ja samankin tutkimuksen eri vaiheissa. Parit on hyvä ymmärtää ulottuvuuksina, joiden päihin tai välille diskurssianalyttiset tutkimukset yleensä sijoittuvat. Diskurssianalyysin kenttä tarjoaa siis monia mahdollisuuksia, mutta jotain yhteistäkin eri diskursiivisilla tarkasteluilla on. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 17- 18) tiivistävät diskurssianalyttisiä tutkimuksia väljästi yhdistävät teoreettiset lähtökohtaoletukset viiteen kohtaan, jotka on tässä tiivistetty neljäksi:

- kieli sosiaalista todellisuutta rakentavana ja seurauksia tuottavana tekijänä
- rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassa oleminen
- merkityksellisen toiminnan kontekstuaalisuus
- toimijoiden kiinnittyminen merkityssysteemeihin.

Merkityssysteemillä tarkoitetaan diskurssianalyysin yhteydessä sitä, että kieli on moniulotteinen järjestelmä, jossa on useita toisiinsa kietoutuvia elementtejä. Merkityssysteemit rakentuvat osana lukuisia, erilaisia sosiaalisia käytäntöjä, mutta niitä ei ole välttämätöntä ymmärtää vain sanojen ja lauseiden systeemeiksi, vaikka sosiaalinen vuorovaikutus ja asioiden merkityksellistäminen useimmiten onkin verbaalista. Myös eleillä, kuvilla ja teoilla on osansa merkityskokonaisuuksissa. (Jokinen ym. 1993, 27)

Merkityssysteemi ei ole yksi yhtenäinen kokonaisuus vaan sosiaalinen todellisuus hahmottuu useissa merkityssysteemeissä. Sosiaalinen todellisuus on siis moninainen ja kirjava: meille ilmenee lukuisia rinnakkaisia ja joskus keskenään ristiriitaisia, maailmaa merkityksellistäviä systeemejä. (Jokinen ym. 1993, 24) Merkityssysteemejä voidaan kutsua myös diskursseiksi tai tulkinta-

repertuaareiksi. Jokinen ym. (1993, 27) mieltävät diskurssin käsitteen sopivan repertuaaria paremmin historiallisesti painottuneiden ja vallan tai institutionaalisten käytäntöjen tutkimiseen, vaikka toisinaan diskurssin käsitettä käytetäänkin laajemmin ja yleisemmin tarkoittamaan mitä tahansa kielen käyttöä ja keskustelua. Esimerkiksi foucault'laisen kriittisen tradition mukaisessa tutkimuksessa käytetään usein diskurssi-termiä. Tulkintarepertuaari puolestaan on Jokisen ja hänen kollegojensa (1993, 27) mukaan vähemmän kulutettu termi, joten se sopii neutraalisuutensa vuoksi moniin yhteyksiin; esimerkiksi sellaisiin tutkimustehtäviin, joissa tarkastellaan arkielämän kielenkäyttöä.

On tärkeää huomioida, etteivät diskurssit tai repertuaarit ole maailmassa tai aineistoissa valmiina vaan ne ovat aina tulkintoja. Sosiaalisessa todellisuudessamme ei siis "leijaile" ympäriinsä diskursseja, joita tutkijan tulee yrittää pyydystää haaviinsa. Sen sijaan tutkija analysoi ja tulkitsee moninaista puhe- ja tekstiavaruuttamme ja toiminnassa ja prosesseissa esiin tulevia puhetapoja muodostaen runsaasta varannosta ikään kuin ytimekkäämpiä tiivistyksiä. (Jokinen ym. 1993, 28)

Diskurssit luovat sekä objektiivista että subjektiivista todellisuutta: ne kuvaavat sosiaalista todellisuutta rakentaen sitä samalla itse. Kielenkäyttö ymmärretään teoiksi, joilla on seurauksia. Puheenvuoroilla on erilaisia funktioita tulkinnat jostakin puheenvuorosta voivat olla hyvin erilaisia. Ruokakaupan myyjän lyhyt tervehdys voidaan tulkita viileäksi piittaamattomuudeksi asiakkaasta ja röyhkeydeksikin tai vaihtoehtoisesti ujoksi ja nöyräksi asiakkaan kunnioitukseksi. Merkitykset rakentuvat vuorovaikutusketjussa; sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tietyssä tilanteessa ja olosuhteissa. Puheenvuorojen ja muiden symbolisten tekojen merkitysten tulkintaan vaikuttavat mm. kulttuuriset konventiomme eli lukuisat kirjoittamattomat normit, joihin meidät sosiaalistetaan ja joita enemmän tai vähemmän tietoisesti noudatamme. (Berger & Luckman 1994)

Diskurssianalyysissa voi käyttää monenlaisia aineistoja, kuten haastatteluja, lehtiartikkeleita, uutisia, kirjoja tai julkisia dokumentteja. Etenkin sosiaalipsykologian piirissä kehittyneessä diskurssianalyysissä suuntauksessa haastattelu on ollut yleinen tapa aineiston hankintaan (Hepburn & Potter. 2004, 182). Eri näkökulmia sisältävä, vuorovaikutuksellinen haastatteluaineisto on diskurssianalyysin käyttämiseen hyvin soveltuva. (Hirsjärvi & Hurme. 2001, 48- 53) Diskursiivisen analyysin avulla tehdään oikeutta aineiston värikkyydelle ja ristiriitaisuudelle; moniäänisyydelle. Yksi diskurssien tutkijan tehtävä onkin tehdä ymmärrettäväksi selontekoja, vuorovaikutusta ja puheavaruuksia – tulkita moniselitteisyyttä. (Suoninen 1993, 49-50; Suoninen 1999, 32-

35.)

Litteroinnilla tarkoitetaan nauhoitetun puhemuotoisen aineiston tai tutkimukseen osallistuneiden vastaajien omalla käsialallaan kirjoittamien tekstien puhtaaksi kirjoittamista. Litteroinnissa pyritään mahdollisimman tarkkaan puheen tai tekstin toistamiseen. Usein analysoinnin osana käytetään litteroidun tekstiaineiston lisäksi myös ääntä ja kuvaa. Diskurssianalyttisissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole yhtä tiettyä litterointitapaa, vaikka jotkut merkit ovatkin vakiintuneet käyttöön laajemmin keskustelun ja puheen ominaisuuksien osoittajina. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimustehtävästä: taukoja voi mitata tarkastikin sekunteina tai sekunnin kymmenyksinä tai jättää taukojen pituudet huomiotta merkiten vain litterointiin tauon merkin. Erikoismerkkejä käytetään vaihtelevasti, sillä joissakin tutkimuksissa ne eivät ole tarpeen, joissakin tutkimuksissa taas pyritään hyvin yksityiskohtaiseen litterointiin, johon merkitään naurahdukset, äänen narinat ja vokaalikadot. Videoaineistosta voidaan merkitä myös eleet, ilmeet ja muut ei kielelliseen viestintään kuuluvat seikat. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 265- 266)

Haastattelut on litteroitu ääninauhoilta siten, että ainoastaan lauseet on kirjoitettu ylös. Äänenpainoja, huokauksia tai muita keskustelun katkoksia ei ole huomioitu aineiston litteroinnissa. Useissa tapauksissa haastattelujen aikana, joissa elekieli tai äänenpainot korostuivat puheessa, pyysi tutkija selventämään asiaa sanojen kautta. Tällöin litterointi oli helpompi suorittaa, eikä aineistoon jäänyt niin paljon tulkinnallisia seikkoja.

7 TARINA MUUTAMASTA ILMAVOIMIEN LENTÄJÄSTÄ

Tutkimuksen materiaali kerättiin teemahaastattelun avulla. Haastateltavat henkilöt olivat tarkoin valittuja, he olivat ilmavoimista eri aikakausina eläkkeelle jääneitä lentoupseereja. Haastateltuja henkilöitä oli viisi. Tässä tutkimuksessa haastateltavat on jaettu neljään eri sukupolveen. Vanhin haastatelluista on sotaveteraani, yksi on palvellut -50, -60 ja -70 luvuilla, toinen on palvellut -60, -70, ja -80 luvuilla ja kaksi viimeistä ovat palvelleet -80 luvulta aina vuoteen 2006 saakka. Henkilöiden ikäerojen vuoksi haastatteluilla on saatu yksittäisiä kuvauksia ilmavoimien alkoholikulttuurista kaikilta vuosikymmeniltä aina vuodesta 1940 vuoteen 2006. Kaksi haastatelluista oli palvellut ilmavoimissa 1980, -90, ja 2000 luvuilla. Haastateltavien henkilöys on pidetty salassa, jotta haastatteluissa päästiin huomattavasti henkilökohtaisempiin keskusteluihin. Haastattelut on nauhoitettu ja ääninauhat löytyvät tutkijalta.

Haastattelut pidettiin eri paikoissa vuoden 2007 joulukuussa. Kaksi haastattelua pidettiin haastateltavien kotona, kaksi heidän työpaikoillaan ja yksi puhelimen välityksellä. Tutkija katsoi parhaaksi, että kaikki haastateltavat saivat itse valita haastattelupaikan ja tilanteen. Haastattelun arkaluontoisen aiheen vuoksi oli varmasti parasta, että jokainen haastateltava sai olla mieluisimmassa mahdollisessa paikassa haastattelun ajan. Tutkija uskoo tämän vaikuttaneen positiivisella tavalla haastattelujen syvyyteen ja sisältöön. Kaikki haastattelut olivat erittäin vapautuneita tilanteita, joissa haastateltavat puhuivat avoimesti omista näkemyksistään ja myös omista kokemuksistaan. Tutkija kokee tärkeänä seikkana esitellä haastateltavien urat pääpiirteissään, koska työtehtävät ja palveluspaikat ovat muokanneet olennaisesti näiden henkilöiden ajatusmaailmaa ja mielipiteitä. Palveluspaikkojen välillä on varmasti suuria toimintatapa ja toimintakulttuurillisia eroja. Haastateltavien henkilöiden nimet on muutettu tätä tutkimusta varten.

7.1 Tarinoiden takana, ummikosta lentäjäksi

Sodissa mukana ollut lentoupseeri nimettäköön Urhoksi. Hänen uransa ilmavoimissa alkoi vuonna 1940, kun hän meni sota-ajan lentokurssi kolmoselle Kauhavalle. Kurssin käytyään hän siirtyi täydennyslaivueeseen Parolaan, jossa Bulldogit ja Gauntletit olivat pääkalustona. Buldogeilla harjoiteltiin maa-ammuntoja ja Gauntleteilla ilma-ammuntoja. Hävittäjäkoulutuksen hän sai Siikakankaalla 1941. Koulutuskalustona toimivat talvisodan aikaiset Fokkerit. Jatkosodan alettua

hänet siirrettiin Uttiin, jonne oli saapunut jo uutta konekalustoa, ”Curtisit”. *”Se oli suuri hyppäys. Oli sisään vedettävät laskutelineet ja säädettävä potkuri.”* Urho siirtyi laivueensa mukana vuonna 1941 Lappeenrantaan suojaamaan hyökkäyksen etenemistä. *”42- helmikuussa minut komennettiin maavoimien rukkiin ja sen jälkeen siirryin suoraan Santahaminaan Kadettikouluun. Olin puolitoista vuotta pois sotatoimista, jonka jälkeen menin takaisin laivueeseeni Aunuksen- kannakselle.”* Sodan jälkeen Urho komennettiin Poriin lentorykmentti 1:n esikuntaan adjutantiksi. Urho palveli vielä 1950- luvulla ilmavoimien esikunnassa Munkkiniemessä ennen eläkkeelle jäämistään.

Ensimmäisten suihkukoneiden kimppuun pääsi Antti. Hänen uransa alkoi Kauhavalta vuonna 1957 lentävällä varusmieskurssilla. *”Silloin lennettiin tällaisilla hitailla potkuri koneilla kuin stieglitz ja Viima. Alkeiskoulutus meille annettiin niillä koneilla.”* Varusmieskurssin jälkeen Antti meni Uttiin kesävänrikiksi. Kesävänrikinä olo oli kovin railakasta mutta syksyllä vuonna 1958 tilanne muuttui kun Antti aloitti kadettikoulun. Valmiina upseerina Antin unelma toteutui viimein Luonetjärvellä, kun hän pääsi suihkuhävittäjäkurssille. Antti pääsi lentämään Folland- Gnat- hävittäjällä. Ilmapiiri suihkukonekalustolaivueessa oli aivan toisenlainen verrattuna potkurikonekalustolaivueeseen. Antti toimi Gnatilla myös esityslentäjänä ja on ollut monenlaisissa tilanteissa uransa aikana. Hän sai siirron esikuntatehtäviin vuonna 1967, jonka jälkeen hän aloitti opinnot sotakorkeakoulussa. Vuonna 1973 Hämeen-lennosto siirtyi Luonetjärveltä Rovaniemelle lapinlennostoksi. Siellä Antti palveli viimeiset työvuotensa ennen eläkkeelle siirtymistään. Antti ihastui nuorena poikana varusmieskurssillaan ilmavoimien lentäjien väliseen henkeen. Tuohon samaan porukkaan hän halusi ja pääsikin mukaan.

Martin ura alkoi lentoupseerikurssi 36:lla vuonna 1964. Seuraavana vuonna hän meni kadettikouluun, josta valmistumisen jälkeen alkoi erittäin vaihteleva ja tehtävärikas ura. Aluksi hän palveli Porissa ja Kauhavalla aina 1970 luvun puoleen väliin saakka. Sen jälkeen Martti on palvellut kolmesti ulkomailla erilaisissa YK:n tehtävissä sekä ilmavoimien esikunnassa useissa eri toimitoissa. Martti on todellinen huumorimies, ja on selvästi toiminut joukon naurattajana koko uransa läpi. Kauhavan aikoina hän toimi komentotoimiston päällikkönä, joten hänen vastuullaan oli erilaisten juhlien järjestämiset. Juhlia oli helppo järjestää upseerikerholla, kun Martin rakas vaimo työskenteli siellä kerhoemäntänä.

Paulin lentäjän ura lähti kunnolla käyntiin, kun hän valmistui kadettikoulusta vuonna 1982. Ka-

dettikoulussa hän lensi Hawk- harjoitushävittäjällä. Hänen ensimmäinen palveluspaikkansa Kauhavan jälkeen oli Lapinlennosto. Siellä hän pääsi lentämään Draken- hävittäjää useiden vuosien ajan. Myöhemmin ilmavoimat veivät häntä myös Kuoreveden koelentokeskukseen ja ilmavoimien esikuntaan. Uransa aikana Pauli on lentänyt kymmeniä eri lentokonetyyppejä ja hän on todella intohimoinen lentäjä. Hän on erittäin suosittu ja ammattitaitoinen lennonopettaja. Pauli on jatkanut lentämistä myös eläkkeelle jäämisen jälkeen, niin harrasteilmailun parissa kuin työnäkin. Muutamat suomalaiset lentokerhotkin ammentavat Paulin tietoa ja ammattitaitoa vielä hänen eläkepäivinä. Pauli pystyy kertomaan mielipiteitään ja kokemuksiaan erittäin itsekriittiseen sävyyn. Hän ei peittele näkemyksiään omista tai muiden toimista, vaan puhuu asioista niiden oikeilla nimillä.

Jussi on todellinen suomalaisen miehen ja upseerin ruumiillistuma. Hänen lentäjän ura urkeni 80-luvun alkupuolella lentorukin jälkeisellä kadettikurssilla, missä hän pääsi lentämään Hawkilla. Kadettikurssin jälkeen hän siirtyi lapinlennostoon lentämään Hawk- koulutuksen loppuun ja sen jälkeen Jussi pääsi Draken koulutukseen. Jussi oli lähes koko uransa hävittäjälentolaivue-11:ssä. Jussi on hävittäjälentäjä henkeen ja vereen. Pilke silmäkulmassa hän haukkuu kuljetuskoneita, helikoptereita ja muita hitaita lentolaitteita. Samalla hän myhäilee tyytyväisenä, ettei ole koskaan joutunut *”tuommoisia rumiluksia lentämään”*. Jussi on selkeäsanainen, jämäpti upseeri, joka tekee asian kerralla selväksi. Hänen puheestaan huokuu valtavaa ammattiympäystä pehmentynä koulutuksen tuomalla älyllä ja nöyryydellä.

7.2 Nuorten miesten ensimmäisiä kosketuksia lentäjiin ja heidän alkoholinkäyttöön

Kaikki haastateltavat henkilöt ovat käyneet jollain tapaa samanlaisen varusmieskurssin ja kadettikoulun. Vanhimmat tämän päivän lento-RUK:n perinteistä ovat ajalta ennen Suomen sotia. Kadettikoulussa on yhtäläisiä perinteitä, jotka juontavat juurensa kauas historian havinoihin. Kaikki tutkimukseen haastatellut henkilöt ovat varmasti törmänneet samankaltaisiin tilanteisiin ja tapah-tumiin koulutuksensa aikana, joissa alkoholia on käytetty runsaasti. Näihin tilaisuuksiin tai juhla-tapahtumiin ei ole kuitenkaan tarkoitus perehtyä kovinkaan yksityiskohtaisesti, tarvittaessa vain sillä tasolla, että lukija voi jollain asteella samaistua ja ymmärtää tilanteen ja tilaisuuden merki-tyksen. Osa perinteistä on tarkoin varjeltuja, jotta ne säilyisivät niin sanotusti suljetun piirin sisäl-lä. Tätä kulttuuria myös tutkija pyrkii omalta osaltaan suojelemaan. Tämänkaltaisten perinteiden auki perkaaminen ei tutkijan mielestä ole vaadittavaakaan.

Urhon lentokoulutus oli hyvin nousujohteista, olihan talvisota jo sodittu ja Suomi uudestaan sodan partaalla. Uttiin siirryttyään hän oli lentänyt vasta vanhoilla hitailla koneilla ja himoitsi suuresti päästä *”oikean hävittäjän puikkoihin”*. Hänelle ei oltu vielä annettu Curtissin tyyppikoulutusta jatkosodan jo alettua, kunnes laivueenkomentaja tuli eräänä päivänä ja käski hänen hakea Hallista yksi Curtissi Uttiin. *”Pidin visusti suuni kiinni, ettei minulla ollut koulutusta siihen kone-tyyppiin. Nyt minulla oli mahdollisuus päästä lentämään oikealla hävittäjällä. Hain junalipun vääpeliltä ja matkasin Halliin. Siellä ilmoitin laivueen komentajalle, että olin tullut hakemaan yhtä konetta Uttiin. Laivueen komentaja sitten kysyi, että olinko jo saanut siihen koulutuksen? Kielteisen vastauksen annettuani hän näytti minulle kuinka se kone toimii ja missä kaikki vivut ja hallintalaitteet ovat. Sen jälkeen hän vielä tenttasi ne minulta. Sain käskyksi lentää tunnin harjoituslennon, jossa harjoittelisin laskeutumista ja koneen käsittelyä. Ilmoittauduin lennon jälkeen uudelle opettajalleni. Sen jälkeen hän antoi luvan lentää koneen Uttiin. Uttiin päästyäni ilmoittauduin oman laivueeni komentajalle. Hän kysyi, että paljonko minulla on lentokokemusta Curtissilla? Vastasin, että kaksi tuntia. Toisen harjoittelin Hallissa ja toinen tuli siirtolennossa tänne. Laivueen komentaja vastasi, että hyvä. Ilmoittaudu seuraavaksi Curtis- lentueessa. Teidät siirretään sinne.”* Tarina kuvaa hyvin nuorelle miehelle asetettuja paineita sodan aikana. Nuoren miehen poikamaisuus, kunnianhimo, seikkailunhalu sekä rohkeus kuvastuvat hyvin hänen keronnassaan. Urhon innokkuus menee suorastaan uhkarohkealle tasolle. Hän kertoi alussa kovasti himoinneensa pääsyä operatiiviseen laivueeseen sotimaan. Myöhemmin hän oli kuitenkin ymmärtänyt, ettei sinne kukaan oikeasti halua. *”Siellähän ammutaan kohti”*.

Urhon ensimmäiset kosketukset alkoholiin ilmavoimissa sijoittuvat sotien ajalle. Hänen kertomuksensa mukaan alkoholia saatettiin käyttää sota-aikana tukikohdassa silloin, kun oli vapaata aikaa. *”Sodan aikanakin oli sellaisia henkilöitä joille alkoholin käyttö oli ongelma, mutta sanoisin, että sodan aikana yleisesti ottaen se alkoholinkäyttö riippui paljon siitä millainen sotatilanne oli päällä. Esimerkiksi hyökkäysvaiheen aikana alkoholinkäyttökin oli aika vähäistä. Mutta sitten taas asemasotavaiheen aikana, kun oli joutilasta aikaa, eikä ollut mitään tekemistä ja lentoja oli vähän, niin silloin se alkoholinkäyttökin oli reippaampaa”*. Urho kertoi haastattelussa, että ei se sotatila suuresti muuttanut juomatapoja heidän laivueessaan. Ne ketkä joivat enemmän ennen sotia, joivat enemmän myös sotien aikana. Oli siellä joukossa myös täysin raittiita henkilöitä. Alkoholin käyttö ei ollut ainoastaan lentopoikien puuhia vaan kaikki laivueen henkilöt joivat, jos vain olivat ryppymiehiä. Alkoholinkäyttöä kontrolloitiin vähän esimiesten toimesta, eikä sitä kat-

sottu muutenkaan lainkaan pahalla.

Antin kokemukset ensimmäisten lentäjien kohtaamisesta sijoittuvat sotien jälkeiselle vuosikymmenelle. Antti kuvaa 1950 lukua vaikeaksi ajaksi, jolloin puolustusvoimia ei ymmärretty oikein. Tämä johti siihen, että monien sotaveteraanien palautuminen traumaistaan vaikeutui huomattavasti. Antti kuvaa omaa lentäjän uran alkuaan seuraavasti: *”Menin varusmieskurssille vuonna 57 niin siinä oli opettajina sotien ajan lentäjiä. Nyt kun jälkeinpäin ajatellaan 150 km/h kulkevaa avokonetta, jolla lennettiin myös talvisin ja varustuksena opettajilla oli turkit päällä. Opettajat saattoivat istua kolme lentoa putkeen aamupäivällä ja toiset iltapäivällä. Oppilaita vaihdettiin ”lennosta”. Viimassa oli semmoinen kuomu. Aliupseeri lennonopettajan istuessa takana talviaikaan, oli yleisenä sanontana kurssilaisten kesken, että kylläpä pöllähti kova viinanhaju kuomun alta, kun oppilasta vaihdettiin. Olen sitten monta kertaa ajatellut, kuinka tylsää se perus lento- liikkeiden opettaminen on ollut sodan käyneille lentäjille. Jos opettajalla on vielä ollut krapula, niin en ihmettele yhtään, jos joku on ottanut huikat myös lennon aikana turkin alla olleesta pullostasta. Tällaisen kuvan sitä varusmiehenä sai lennonopettajista. Kyllä ne vissiin niillä kerhoillansa pojat ryyppäilivät, kun se oli semmoista aikaa, ettei puolustusvoimia siviilissäkään oikein ymmärretty. Myöhemmin nuorisokin oli vielä sitä mieltä veteraaneista, että mitäs sinne menitte sotimaan. Se oli aika negatiivista aikaa ja saattoi olla, että ne sodassa käyneet opettajat olivat myös vähän masentuneita.”* Antin ensimmäiset lentäjän ”esikuvat”, eli omat lennonopettajat ovat olleet kovia kokeneita miehiä. Hänen puheestaan voi ymmärtää, että hän ei ole millään tapaa ihannoinut lennonopettajien vapaamielistä suhtautumista alkoholiin. Kuitenkin hän on nähnyt ilmavoimissa ja lentämisessä jotain muuta, joka on herättänyt hänen mielenkiinnon lentäjän ammattia kohtaan. Antti ammensi lennonopettajistaan itselleen ainoastaan koulutuksen pääasian, lentämisen. Antti ei kuitenkaan pelännyt opettajien kyydissä vaikka tiesi, että takapenkillä ei välttämättä oltu aivan lentokunnossa joka päivä. Nuoren miehen luotto opettajaan saattoi olla hieman lentäjäimagon sokaisema. Vanhempaa lennonopettajaa ja hänen kykyjään ei voitu kyseenalaistaa. Antti astui varusmieskurssille vaikeaan aikaan. Puolustusvoimien vaikean tilanteen keskellä ei kenelläkään ollut välttämättä aikaa tai halua puuttua sotaveteraanien tai muidenkaan lentäjien alkoholinkäyttöön.

Martin varusmieskurssin aikaan ilmavoimissa ja yleisestikin ilmailun saralla oli tapahtunut muutos alkoholiin suhtautumisen osalta. Hänelle oli jäänyt mieleen ensimmäisenä railakkaana vaiheena valmistumisen jälkeinen aika. *”Kadettikurssin päätyttyä, kun siirryimme Poriin, ei kukaan*

tuonut perhettään mukanaan sinne. Kaikki olivat, joko sinkkuja tai jättivät tyttöystävät kotiin kokennuksesta huolimatta. Yhdessäolo lisäsi suuresti kerhon käyttöä sinä aikana.” Martti vietti paljon aikaa kurssilaisten kesken varuskuntakerholla mutta ajanvietto ja juhliminen ei haitannut lentotoimintaa millään tavalla. Työ ja huvi pidettiin tiukasti erillään toisistaan. Martti kuvaa uransa alun aikakauden alkoholiin suhtautumista seuraavasti: *”Yleinen suhtautuminen alkoholiin 60-luvulla oli ajoittain todella tiukkaa. Rattijuoppous merkitsi melkein välitöntä erotusta virastaan.*” Tänä päivänä yhdestä rikkeestä kahdesti rankaiseminen on kiellettyä mutta meidän aikana pidettiin miehet kurissa pelottelemalla. Martti kuvaa ammattiylpeyden ja työhön suhtautumisen olleen niin korkealla tasolla, ettei pelotteluun olisi ollut tarvetta, tosin joihinkin henkilöihin ei sekään auttanut. Alkoholinkäytön rajoitukset olivat jo tuolloin urautuneet omalle, nykyiselle korkealle tasolle lentopalveluksen suhteen. Vapaa-aikana tai palvelusaikana, jolloin ei ollut lentoja, oleminen oli hieman vapaampaa.

Paulin valmistuessa kadettikoulusta vuonna 1982 ilmavoimat olivat siirtyneet täysin sen ajan käsityksen mukaan nykyaikaiselle tasolle. Ilmavoimissa oli neuvostovalmisteisia Mig- 21 hävittäjiä ja ruotsalaisia J-35 Draken jokasään hävittäjiä. Etenkin Drakenit olivat olleet saapuessaan suuri hyppäys eteenpäin teknisellä tasolla. Lentämisen ja lentokoulutuksen vaativuus olivat nousseet aivan uudelle tasolle. Pauli kertoo valmistumisen jälkeisestä ajasta uudessa palveluspaikassaan, lapinlennostossa. *”Nyt jos ajatellaan valmistumisen jälkeistä hetkeä, kun nuoret kaverit menee lennostoon kolmoslentueeseen. Se nuoruus ja yhteenkuuluvaisuus ovat tietyllä lailla, ei syy, mutta sanotaan, että se alkoholinkäyttö kuuluu aika luonnollisena osana siihen vaiheeseen. Yhteenkuuluvaisuus luo aina tietynlaista uhoa ja siihen tietyllä tavalla sisällytetään tämä asia. Tarkoitansiiis alkoholinkäyttöä.*” Pauli kuvaa alkoholinkäyttöä erilaisissa tilanteissa eräänlaisena initaatio-riittinä laivueessa tai lentueessa. Uudet miehet pitää kastaa joukkoon perinteisin menoin. Vapaa-aikanakin uudelle paikkakunnalle muuttaneet vastavalmistuneet lentoupseerit ovat paljon keskenään. Porukassa tulee helposti tarve jollain tavalla osoittaa ryhmän ulkopuolisille henkilöille kovaa yhteishenkeä ja tietynlaista ammattiylpeyttä. Paulin kuvailema nuorten miesten juominen yhteishengen kohottamiseksi kuvastaa hyvin suomalaisten alkoholinkäyttötapoja. Suomalaiset miehet todistelevat ja kilpailevat keskenään alkoholinkäytön avulla. Juomaringeissä kuulutaan yhteen ja niissä noudatetaan kerta kerran jälkeen samoja ”sääntöjä”. Ringin muodostuminen tapahtuu itsestään uusien ohjaajien ja vanhempien ”esikuvien” kesken. (Simpura ym. 2001, 2.)

Paulin seuraavana kokemuksena oli harjoitushävittäjäkoulutuksen päättyminen ja nuorten upsee-

rien siirtyminen Draken- koulutukseen. Siitä alkoivat uudet ja hieman erilaiset perinteet. Draken-lentäjät halusivat totta kai erottua muista lentäjistä jollain tavalla, lensiväthän he omasta mielestään ilmavoimien, ellei jopa puolustusvoimien lippulaivaa. He muodostivat pienen lentäjäryhmän sisällä vielä pienemmän oman ryhmänsä, joka loi oman henkensä ja perinteensä. ”*Seuraavana tulee Draken- ritarihenki. Joku on joskus sanonut, että jos ei käytä nuuskaa niin ei pääse DK:hon (Draken) koskaan. Se ei tietenkään pidä paikkaansa ja siitä on paljon esimerkkejä. Se ritarihenki oli sellaista, että pikkasen katottiin karsaasti niitä kavereita, jotka eivät ottaneet ollenkaan. Jos oli yhteisiä illanviettoja ja oli kavereita, jotka eivät käyttäneet ollenkaan alkoholia, niin niitä vähän ehkä vieroksuttiin. Tietysti ehkä vähän sitäkin kautta, että eivät ne kaverit olleet aivan valomerkkiin ja illan loppuun asti mukana. Mutta edelleen mä koen sen ritarihengen siten, että en missään tapauksessa usko, että se olisi millään tavalla aiheuttanut tekemisen tason laskemista.*” Alkoholi kuului jollain tapaa kiinteänä osana kovan työn jälkeiseen huviin. ”*Varmasti jokaisessa laivueessa on omat piirteensä. Totta kai tärkeitä jokaiselle lentueelle oli oman hengen luominen ja ylläpitäminen. Näihin tilanteisiin alkoholi liittyi tavalla tai toisella. Mä en oo koskaan kokenut sitä asiaa niin, että tuollainen alkoholin käyttäminen olisi jollain tapaa ristiriidassa sen työn tekemisen kanssa, siten että se aiheuttaisi riskejä tai aiheuttaisi laadun huononemista tai vastaavaa. Ei voida sanoa, että tekemisen taso olisi laskenut sen vuoksi, että alkoholia on käytetty runsaasti.*” Paulin puheesta kuvastuu hengen luomisen tärkeys koko joukolle. Samalla rivien välistä voi lukea, että lennostojen välistä kilpailua on ollut havaittavissa etenkin eri hävittäjätyyppien väleillä. Pauli korostaa puheessaan, että hänen kuvaamat asiat ovat vain hänen näkemyksiään lapinlennoston ilmapiiristä ja painottaa, että jokainen laivue on erilainen. Draken- hengen mukainen ryhmän keskeinen kovakin alkoholinkäyttö oli aivan normaalia. Ryhmästä erottuvat, vähemmän alkoholia käyttävät henkilöt, leimautuivat helposti jollain tapaa ryhmän ulkopuolisiksi. Oliko syynä se, etteivät he pienemmästä humalatilastaan johtuen osallistuneet niin antaumuksella ryhmän hengen kohottamiseen ja ylistämiseen. Suomalainen mies pitää humaltumisesta mutta haluaa seurakseen muita, jotka ovat myös humalassa. Yksin päihtyminen katsotaan usein hieman häpeälliseksi. Jos joku ryhmästä ei humallu samaan tahtiin kuin muut, voi se aiheuttaa ryhmän enemmän humaltuneissa jonkinlaista häpeän tunnetta. Ryhmässä ei saa juoda muita vähemmän. (Simpura ym. 2001, 2.)

Jussi aloitti varusmiespalveluksensa lentoRUK:lla samoihin aikoihin kuin Pauli. Hän kuvaa 80-lukua tiukkana ja erittäin selkeänä aikana lentokurin ja alkoholinkäytön suhteen. Huvit ja työ pidettiin visusti erossa toisistaan eikä niistä tarvinnut edes muistuttaa ketään. ”*Alkoholikulttuuri*

tehtiin heti lentorukin alusta lähtien hyvin selväksi. LPK minimejä on noudatettava! Alkoholikulttuuri lentopalvelukseen liittyen on 80-luvun jälkeen ollut erittäin tiukkaa. Lentopoikana luottamus lentueenpäällikköön oli aukotonta. Hänen ei tarvinnut kysyä meiltä mitään lentokuntoon liittyvää, koska se oli kaikille itsestäänselvyys. Oletus oli aina, että jätkä oli kunnossa.” Nuoret miehet olivat erittäin motivoituneita opiskeluun ja työhönsä, mitä lentämiseen tuli.

Jussin mielikuvat ensimmäisistä alkoholilla maustetuista tilaisuuksista valmistumisen jälkeen oli uusien upseerien saapuminen taloon. *”Rovaniemellä oli 80-luvulla erittäin vahva kerhokulttuuri. Joka kuukauden toinen perjantai töiden jälkeen upseerit kokoontuivat varuskuntakerholle saunomaan. Näissä tilaisuuksissa vaihdettiin kuulumisia ja tietoja, sekä niissä ajettiin nuoret miehet ”sisään” porukkaan. Heidät esiteltiin siellä muille upseereille. Nämä tilaisuudet olivat poikkeuksetta aivan täynnä.”* Jussi muistaa tilaisuudet hyvinä tutustumispaikkoina. Siellä oppi tuntemaan uusia sekä vanhempia lentäjäveljiä. Myöhemmin uralla nämä kerhoillat saivat toisenlaisen merkityksen. Kerhoilloista tuli eräänlaisia johtamisaikkoja. Siellä vaihdettiin tietoja ja suunniteltiin tulevaa saunan lauteilla. Alkoholilla oli merkittävä rooli jäänmurtajana monissa tilaisuuksissa, vaikka melkein kaikki olivatkin jo jollain tasolla tuttuja entuudestaan. Jussi kertoi kokeneensa Draken- hengen kuitenkin siten, että kaikki saivat juoda aivan oman maun mukaan, eikä raittiita henkilöitä katsottu ollenkaan pahalla. Jussilla ja Paulilla on eroavat näkemykset saman aikakauden kulttuurista. Eroa voi myös selventää mahdollinen katsojan subjektiivisuus. Onko jompikumpi ohjaajista kuulunut mahdollisesti tähän vähemmän juoneiden ryhmään, jolloin hän on voinut nähdä asiat eri kantilta?

7.3 Ensimmäisiä rajoituksia alkoholinkäytön suhteen

Antti koki selkeän kultturellisen muutoksen alkoholinkäyttöön liittyen heti uransa alkuvaiheessa. *”Kadettikoulun jälkeen menin Luonetjärvelle, missä oli suihkukonekalustoa. Suhtautuminen alkoholiin oli siellä aivan toisenlaista. Siellä ei saanut krapulassa lentää ollenkaan. Jos menit aamulla töihin ja olit edellisenä iltana juhlinut, mutta jos oli mennyt nukkumaan ennen kahtatoista, niin sai lentää vielä iltapäivällä. Jos oli mennyt yli puolenyön, niin silloin ei saanut lentää koko päivänä. Eihän sitä mitenkään tiukasti valvottu, mutta en muista kenenkään menneen sanomaan, että ei ole lentokuntoinen. Siellä ei juotu. Muistan, että vänrikin tai luutnantin palkasta maksettiin lapsiperheen ruokaan, pakollisiin menoihin ja joka kuukautiseen kerho laskuun. Luonetjärvellä jos iltaa istuttiin, niin siinä saatettiin ottaa kalja tai kaksi. Ei enempää.”* Toimintatavoissa

ja alkoholiin suhtautumisessa oli tapahtunut valtava muutos Antin kadettikoulun aikana. Potkurikaluston aikainen lentely oli jäänyt taakse ja tilalle oli tullut vaativa ja työntäyteinen suihkukonekalusto, joka vaati huomattavasti enemmän lentäjältä. Koulutuksen intensiivisyys ja siihen asennoituminen siivittivät nuoret lentoupseerit aivan uudenlaiseen maailmaan. Tässä ammatissa joutuikin tekemään kaikkensa oppiakseen kaikki vaadittavat asiat.

Pauli ei koe, että hänen uran aikana olisi ollut joku tietty hetki, jolloin alkoholinkäyttöön liittyvät asiat olisi nähty uudessa valossa, niin kuin esimerkiksi Antilla oli ollut. Paulin aikana ja jo paljon sitä aiemminkin oli ilmavoisissa ollut jyrkkä nollatoleranssi alkoholin suhteen lentopalveluksessa. Hän muistelee, että alkoholia käytettiin ihan normaalisti vapaa-aikoina, mutta siihen ei kukaan tietenkään puuttunut. *”Kyllä mun täytyy sanoa alkoholivalistuksesta. Jos joku on käynyt kerran kertomassa jonkun KELA:n tai Alkon sivistys- infopaketin. Konkreettisesti sanottuna meille ei ole käynyt sellainen henkilö kertomassa asioista, jolla olisi ollut vaikutusta muhun. LPK: ta vasten asioita on tietysti peilattu ja ne rajat on kerrattu. Tiedän, että jos jotain tapahtuu ja tekijällä on alkoholia veressä, se katsotaan suoraan tuottamukselliseksi. Se on sellainen pelote lentopalveluksessa, että se pitää kaikki kurissa.”* Pauli jäi kuitenkin kaipaamaan jonkinlaista vakuuttavaa ja jollain tapaa esimerkillistä keskustelua alkoholista. Toisilla se vapaa-ajan juominenkin oli aika railakasta, vaikei sitä voinutkaan tehdä muulloin kuin viikonloppuisin. Pauli kuvasi nuoren lento-oppilaan mieltä kovin vaikutusalttiiksi. Nuorille miehille omat lennonopettajat ovat helposti esikuvia. Heistä imetään valtavasti tietoa, taitoja ja jopa käyttäytymismalleja. Jos näillä lennonopettajilla on kovin reipas tyyli käyttää alkoholia tai viettää noin muutoin railakasta elämää, lento-oppilaat omaksuvat sen helposti myös osittain omaksi tavakseen. Tästä hyvänä esimerkkinä on tupakointi tai nuuskan käyttö. Harva varusmieskurssille tulevista lento-oppilaista käyttää nuuskaa, mutta laivuepalvelukseen siirryttäessä joukossa on varmuudella jo muutamia nuuskan käyttäjiä. Nuuska tuli ilmavoimiin Paulin mukaan ruotsalaisen hävittäjän, Drakenin myötä. Nuuskan käyttö omaksuttiin ruotsalaisilta lennonopettajilta ruotsissa. Paulin puheesta kuvastuu kuinka tärkeää nuorelle miehelle on tulla hyväksytyksi joukossa, jota moni ihannoi. Nuorilla lentooppilailla voi olla suurikin pelko joukon ulkopuolelle jäämisestä. Kyseiselle ryhmälle täytyy todistaa olevansa mies, eikä mikään hännystelijä. Banditer kuvaa kirjassaan Mikä on mies (1993), että miehillä on suuri tarve osoittaa alkukantaisia miehuuden merkkejä, ”kovistelua”. Tämänkaltaisessa miehisessä ryhmässä perinteinen miehuus korostuu. Vanhemmat ja kokeneemmat ryhmän jäsenet edustavat joukkoa ja ovat eräänlaisia suunnannäyttäjiä nuoremmille. (Banditer. 1993, 13- 15)

Urho muistelee omien lentäjäkaveriensa siirtymistä siviiliin. Hän ei muistanut ilmavoimissa olleen juuri minkäänlaisia rajoituksia alkoholinkäytön suhteen työaikana sotien jälkeen, muttei tainnut olla siviilissäkään. *”Muistan kun osa kadettikurssin lentäjäkavereista meni sodan jälkeen Finnairille tai silloiselle Aerolle töihin. Aero aloitti sodan jälkeen lentoreitin myös poriin. Ohjaajat yöpyivät porissa ennen paluuta aamulla. Vanhat kaverit soittivat aina, että tulkaa käymään Otavassa. Ja sitten ryypättiin myöhään ja heti aamusta lähti Aeron kone takaisin. Ei ollu Aeron miehilläkään minkäänlaista kontrollia siihen aikaan (1946- 1950). Siviililentäjillä oli hyvät palkat ja tarjosivat aina meille upseereille. Mielellään mentiin istumaan yhdessä iltaa.”* Urho kuvaa moneen kertaan, että olisi sitä voitu välillä enemmänkin juoda, muttei ollut rahaa. Upseerien palkat olivat kovin heikot tuohon aikaan. Siviili-ilmailu houkuttelikin monia puolustusvoimien lentäjiä puoleensa sotien jälkeen. Paljon lentäjiä lähetettiin reserviin sotien päättyttyä, kun puolustusvoimia piti pienentää rauhansopimuksen vaatimusten mukaisiksi.

7.4 Miesten välisestä ystävyydestä ja uralla olleita railakkaita ajanjaksoja

Urho muistelee sotien jälkeisiä hetkiä, jolloin tapahtui myös iloisia jälleentapaamisia. *”Meillä oli semmonen kaveri kuin Pena. Hän teki pakkolaskun sodassa vuonna -43 ja jäi vangiksi. Hän tuli takaisin vankien vaihdossa sotien jälkeen. Hän oli ollut vakinainen upseeri sodan ajan ja hänellä oli juossut palkka tilille koko vankeusajan. Hän oli itse kova poika ottamaan ja mielellään tarjosi muillekin. Aina kun Pena lähti ulos, niin oli siellä muutamia siipiveikkoja mukana. Hän kulutti säästöjään auliisti ja piti huolen, että kaveritkin saivat.”* Urho kertoi tapahtuneesta iloisesti nauruskellen. Pena varmasti otti mielellään mukaan kavereita ja tarjosikin heille, koska saattoi tarvita juttuseuraa joille purkaa ajatuksiaan viimeisten vuosien tapahtumista. Suomalaisen miehen on tunnetusti vaikea puhua ongelmistaan ja huolistaan. Alkoholilla monet ovat pystyneet helpommin avautumaan sotienkin paineista ja siitä jääneistä traumaista. Alkoholilla voidaan käyttää stressin omatoimiseen hoitoon. Alkoholilla on tutkimuksissa todettu olevan stressiä alentavia vaikutuksia. Alkoholin tiedetään vähentävän jännittyneisyyttä ja negatiivisia tunnetiloja vaikuttaessaan hermostoa rauhoittavasti. Stressistä aiheutuvaa juomista kutsutaan itselääkitsemiseksi eli self medicating. Tämän hoitotavan oikeaoppinen toteuttaminen on kuitenkin harvinaista. Kova alkoholinkäyttö ei juuri vähennä stressiä, koska krapula ja muut oireet heikentävät alkoholin rentouttavaa vaikutusta. (Hussong 2001, 449.)

”Mun mielestä alkoholinkäyttö oikein huipentui minun kokemuksen mukaan sodan päättymiseen. Rykmentti oli taas kokonaan koossa, niin silloin alkoholinkäyttö oli aika-ajoin kovin reipasta. Mutta ne olivat sellaisia aikoja, ettei saanut lentää eikä ollut mitään tekemistä. Silloin oli aikaa keskittyä muihin hommiin. Vasta elokuussa 45 valvontakomissio antoi luvan jatkaa lentokoulutusta. Siinä välissä oli pitkä aika, jolloin ei voinut tehdä mitään järkevää. Homma lähti niin kuin hanskasta siinä mielessä.” Urho näki sodan päättymisen huojentavana asiana. Lentämisen kieltäminen ja epävarma tulevaisuus yhdessä toimettomuuden kanssa ruokkivat vallatonta alkoholin käyttöä myös työpaikalla.

Urho ei nähnyt sodan aikana, etteivätkö kavereiden hermot olisi kestänyt sodan paineita. *”Juominen sodan aikana riippui selvästi sodan vaiheesta. Silloin kun oli aikaa, niin siellä ryyppäsivät muutkin kuin kovimmat ryyppymiehet. Meidän laivueessa ei kukaan ryyppännyt stressiin. Se ei ollut syynä. Ei siellä niin kovaa painetta ollut, että joku olisi käyttänyt sitä juomisen syynä. En tietenkään tiedä millainen tilanne oli joissakin muissa laivueissa. Se on varmasti aivan laivuekohtaista. Mersu- laivueet olivat varmasti kaikkein kovimmassa prässissä koko sodan ajan. He toimivat siellä kannaksen puolella enemmän.”* Jokaisella sodassa olleella on varmasti ollut omat rajansa stressin- ja paineensiedon suhteen. Kaikilla on ollut myös omat syynsä alkoholin nautiskeluun. Asioita on vaikeata tarkastella yleisessä mittakaavassa, koska monet mielipiteet ovat niin yksilökohtaisia.

Pauli koki ilmavoimien lentäjien välisen kanssakäymisen aivan erilaiseksi verrattuna kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. *”Kyllä työkavereiden kanssa vietetty vapaa-aika on railakkaampaa, kuin siviilikavereiden kanssa. Jututkin ovat aivan erilaiset. Siviilien kanssa meidän ei tarvitse sitä henkeä kohottaa, näyttää yhteenkuuluvaisuutta eikä osoittaa sitä sillä lailla. Sen juhlan ja vapaa-ajan vieton aihekin on aivan erilainen ja keskitytään eri asioihin. Aivan varmasti näin on.”* Ilmavoimien ohjaajien yhteishenki on tunnetusti tiivis. Pienessä ohjaajaporukassa maskuliinisuus ja yhteenkuuluvuus kasvavat huomattavasti suuremmaksi kuin muiden kavereiden seurassa. Vaikka ryhmällä ei olisikaan selkeää johtajaa, erottuu sieltä varmasti enemmän ja vähemmän dominoivia hahmoja, jotka mahdollisesti muokkaavat yhteisten tilaisuuksien suuntaa haluamallaan tavalla.

Pauli muistelee myös, että kaveruudelle olisi pitänyt asettaa myös tarkemmat rajat. Välillä men-

tiin liian pitkälle kaverien auttamisessa. ”Muistan itse omalta EUK: lta yhden tilanteen. Me ei ymmärretty silloin miten vakava se tilanne oli. Me tehtiin yhden kaverin tutkielma sen puolesta, että kaveri pääsi EUK: sta läpi. Hän ei olisi itse enää kyennyt. Sen jälkeen hänelle annettiin kaksi vaihtoehtoa: lähteä talosta tai lopettaa juominen. Kaveri hoidon kautta pystyi sitten lopettamaan ja lähti sitten Finnairille. On nykyään nollalinjalla. Alkoholia ei pysty enää edes maistamaan. Mä en usko, että meihin lentäjien joukkoon on karsiutunut niin erinomaista porukkaa, ettei meillä olisi millään lailla näkyvissä tällainen ongelma.” Pauli kertoi myös, että auttamisen hetkellä ei ymmärtänyt millaista oikeanlainen apu olisi ollut. Näin jälkikäteen tilannetta ajateltuna Pauli tiivistää ajatuksensa seuraavasti: ”Puuttuminen on vaikeaa. Vaikka ollaan lojaali kaveria kohtaan, niin se ei sais mennä kuitenkaan sen rajan väärälle puolelle. Lojaalisuuteen pitää kuulua myös se, että kaveri tietää toimineensa väärin ja se kaveri tietää, että ne kaverit pelastivat tällä kerralla, mutta nyt pitää ottaa niskasta kiinni. Seuraavalla kerralla voi olla, että kaverit eivät enää auta. Toisen mahdollisuuden voi antaa, mutta jatkuvasti ei voi vetää toisen rekeä perässään, koska se kaveri saattaa tuudittautua siihen, että mä voin toimia aina näin ja mut aina pelastetaan.” Lentäjien välinen ystävyys on mennyt osittain liiankin pitkälle tässä tilanteessa, koska asian peitelystä ja toisen suojelusta ei ollut mitään hyötyä. Päinvastoin, ongelmat pääsivät kehittymään entistäkin pahemmiksi ennen kuin niihin päästiin vaikuttamaan. Yllä kuvatulla henkilöllä alkoholin käyttö oli päässyt ajautumaan muita kavereita kovemmaksi. Simpura kuvaa tutkimuksessaan, että suomalaisten miesten keskuudessa porukassa kuuluu juoda paljon, kuitenkin humalaa liiaksi näyttämättä. Joukossa ei saa juoda vähemmän kuin muut, mutta enemmän juominen on sallittua. Tämän teorian pohjalta joukossa joku voi helposti juoda joka kerta enemmän kuin muut, eikä siihen ole muilla puuttumista. Enemmän juomista voidaan jopa ihannoida ryhmän sisällä. Keski-Euroopassa vastaavanlainen tilanne ei ole yhtä yleistä, koska siellä humalakäyttäytyminen katsotaan häpeälliseksi. Yhteisö valvoo jäseniään ja pitää huolen, ettei kenelläkään mene juominen liian pitkälle. (Simpura ym. 2001, 2.)

”Harvemmin enää nykyään eläkkeelle jäävät ohjaajat jäävät tyhjän päälle. Ne siirtyvät johonkin muuhun työhön. Tämä lentäjän elämä on haasteiden kokemista. Eläkkeelläkin ohjaajat usein haluavat haasteita. Jos onnistumiset ja haasteet häviävät, on tietenkin riski, että alkoholi tulee paikkaamaan tätä vajetta.” Pauli korostaa, että ongelmia kohtaa ainoastaan muutamat yksittäistapaukset. Alkoholi-ongelmat eivät ole yleisiä ilmavoimien ohjaajien keskuudessa.

Jussi koki lentäjä- ja sotilasyhteisön tiiviinä ryhmänä, jolla oli automaattisesti tietynlaiset toimintatavat. *”Alkoholinkäyttö on aina kuulunut sotilaselämään ja yhteisiin tapaamisiin ja juhlintaan, mutta lähtökohtana on, että mies tietää omat rajansa. Lähes poikkeuksetta näin on pärjätty. Jos sain määrin työkavereiden keskeiset juhlat olivat railakkaampia kuin siviilikavereiden kesken järjestetyt juhlat. Me vietettiin aika askeettista elämää lentopalveluksessa, joten sitten kun tuli mahdollisuus lähteä juhlimaan, niin ehkä siinä jollain lailla otettiin niitä ”löysiä” pois normaalia enemmän.”* Tiiviissä ryhmässä toimittaessa raskaan työn parissa, vapaa-aikaa käytettiin samassa porukassa purkamaan syntyneitä paineita. Jussi kuvaa lentäjien yhdessäoloa samalla tavalla kuin Pauli.

Jussi kuvaa myös vapaa-ajalla ja juhlinnalla olleen merkitystä erilaisten hankalampien asioiden selvittelyssä. *”Laivue ja lentue yhteisö on erittäin tiivis ja siellä tunnetaan toiset hyvin. Itse olen aina vaatinut suoruutta ja avoimuutta sekä haluan, että minulle voi tulla puhumaan kaikista asioista. Mutta totta kai kun ollaan kokoonnuttu johonkin ja kaikki ovat pienessä pöhnässä, suomalaisen miesluonteen mukaisesti otetaan puheeksi myös niitä asioita, joita ei normaalisti olla keskusteltu. Nämä asiat käydään läpi hyvässä hengessä. Se johtaa myös välillä näihin kädenvääntöihin, mutta se on sellainen piirre, joka kuuluu suomalaisten miesten kulttuuriin. En kokenut sitä pahaksi, mutta kyllä näinkin toimittiin.”* Jussin kuvaamalla tavalla suomalainen mies puhuu helpommin ollessaan humalassa. Tutussa työporukassa on asiat helposti sovittavissa mutta ongelmakohdat ja arat aiheet on ollut helpompi hoitaa saunailloissa. Olen ymmärtänyt, että näin on toimittu muuallakin. Olen kuullut laivueen komentajan sanovan, että jos ilmenee ongelmia johtamisessa, niin varataan sauna ja kerrotaan osallistujien määrä kymmenellä kaljalla. Jussin kertomuksessa käy ilmi miten tutussakin suomalaisessa kaveriporukassa saattaa tulla riitaa, kun joukko on alkoholin vaikutuksen alaisena. Panssaroitu maskuliinisuus teoksessaan Jokinen kuvaa miehen elämää aggressiiviseksi. Miehen toimia varjostaa aina väkivaltaisuus. Alkoholia saatuaan suomalainen mies muuttuu helpommin väkivaltaiseksi myös tutussa kaveriporukassa. (Jokinen. 2000)

Antti kertoo oman uransa railakkaimmasta ajasta sekä erikoisista työskentelymenetelmistä. *”Hämeen-lennosto siirtyi Luonetjärveltä Rovaniemelle ja sinne tuli lapinlennosto vuonna 73. Se vaihe, kun köyhät perheet siirtyivät Luonetjärveltä Rovaniemelle, ja ennen kuin uudet asunnot olivat valmistuneet, oli villimpää. Ukot olivat töissä Rovaniemellä, mutta perheet olivat vielä Luonetjärvellä. Rahaa ei ollut silloin ollut, joten keitettiin ihan ronskisti pontikkaa siellä varuskunnan*

asuntoalueella. Oleminen oli silloin vähän rempseämpää. Töitä oli paljon lennoston siirtoon liittyen ja töitä tehtiin myös kotona ja samalla juotiin pontikkaa.” Tapahtumista on jo aikaa ja Antti kertoo niistä naureskellen. Kyllä lentopalvelukseen suhtauduttiin kuitenkin tiukasti. Antin mukaan töitä tehtiin tehokkaasti kaikesta huolimatta. Se oli vain yksi vaihe elämässä.

”Siinä 70- luvun alussa lentotoimintahan meni hurjan tarkaksi muutenkin. Ennen sitä vain lentää liihoteltiin paljon, mutta sit tultiin tähän vaiheeseen, että joka lennosta tehtiin merkinnät ja kaikista läheltäpiti- tapauksista ja muista poikkeavuuksista tehtiin raportit. Yleisesti koko lentoturvallisuuskäsite tuli tiukemmaksi. Onnettomuuksia minunkin aikana sattui hurjan paljon. Itsekin pari kolme kertaa melkein menin, mutta näissä tapauksissa ei tietenkään ollut alkoholilla mitään vaikutusta. Niitä vaan sattui niitä onnettomuuksia kummasti.” Antti kertoo omista onnettomuusvaaratilanteistaan lentopoikamaisesti naureskellen ja vähän ohimennen. Kulttuuri oli silloin sellainen, ettei niitä asioita jääty paljoa ruotimaan. Ei niitä tilanteita olankohautuksellakaan ohitettu, mutta aika nopeasti asia oli virallisesti unohdettu. Lentokurin tiukentuminen on tullut osittain automaationa kaluston vaativuuden kasvun myötä.

7.5 Rappiolle ajautuneita lentäjiä

Jokainen haastatelluista lentäjistä kertoi heti haastattelun alussa, ettei tiedä ketään kenellä olisi ollut ongelmia alkoholin suhteen. Keskusteluiden edetessä kävi kuitenkin ilmi, että jokainen tunsi yksittäisiä työkavereita, joilla oli ollut vakavia ongelmia alkoholinkäytön kanssa. Kenelläkään näistä henkilöistä ei kuitenkaan tainnut olla suurempia ongelmia lentopalvelusmääräysten täyttämisessä. Kaikki henkilöt, joilla oli ilmennyt jonkinasteisia ongelmia, olivat jo siirtyneet pois laivuepalveluksesta muihin, vähemmän lentämistä sisältäviin tehtäviin. Alkoholia on siis ruvettu käyttämään enemmän, kun rajoitteet ovat höltyneet omalta osalta pienemmiksi.

”Kyllä se oli jo sodan aikana ja sen jälkeenkin selvästi havaittavissa, että oli määrättyjä tyyppejä, jotka ryyppäsivät enemmän kuin muut. He erottuivat selvästi joukosta omana porukkanaan. Nämäkin kaverit olivat lähes aina lentokuntoisia silloin kun pitikin olla.” Urho ei halua mustamaalata ketään tuntemaansa lentäjää, jolla tiesi olleen ongelmia alkoholinkäytön kanssa. Hänen mielestään kuitenkin henkilöistä voi puhua heidän oikeilla nimillä, koska ne ovat olleet aivan yleisessä tiedossa. Näitä ongelmia ei tietenkään ilmene kyseisten henkilöiden elämäkerroista tai sotaromaaneista. *”Oli tietenkin henkilöitä, jotka olivat sodan aikana raittiita ja sortuivat sodan*

jälkeen viinamäkeen. Mun tietääkseni muun muassa Hasse Wind ei sodan aikana juonut ollenkaan, mutta sodan jälkeen hän käytti alkoholia oikeen railakkaasti. Hän meni ihan rappiolle. Illu Juutilainen oli kova juomaan, mutta ei käynyt aivan yhtä pohjalla kuin Hasse Wind. Joppe Karhunen on kirjoittanut niitä sotakirjoja. Olin silloin Porissa, kun hän tuli komentajaksi meille. Hänen ryyppääminen siellä porissa oli aivan mahdotonta myös palvelusaikoina. Sittenhän se johti siihen, että hänet vapautettiin palveluksesta. Vasta reservissä hänet ylennettiin everstiksi. Oli jännä tilanne siellä Porissa sodan aikana. Eversti Rekola oli rykmentinkomentajana ja oli aika ikämies ja hän erosi palveluksesta -44 syksyllä. Sen jälkeen Eikka Luukka tuli meille komentajaksi, joka oli kanssa mallikas ryyppääjä komentaja- aikanaan. Seuraava komentaja oli eversti Gabrielsson. Se oli kanssa semmoinen, että se ryyppäsi ajoittain monta päivääkin peräkkäin. ja hänen jälkeensä tuli vielä Joppe Karhunen, joka jatkoi vielä ponnekkaammin ryyppäämistä. Nämä kaikki komentajat olivat sodan aikana kunnostautuneita. Toiset lähtivät itse ilmavoimista, mutta tiedän ainakin, että Joppe Karhunen vapautettiin palveluksesta viinan juonnin takia.” Urhon kertoman perusteella monet sodanajan lentorykmentinkomentajat olivat sortuneet kovaan alkoholin käyttöön. On selvää, että paineet ovat olleet valtavat ja juominen ei varmastikaan ole ollut sen vuoksi heidän omaa syytään. On vain äärimmäisen valitettavaa, ettei heitä voitu auttaa kunnolla. Moni veteraani on mennyt hautaan alkoholismien saattelemena. Heille olisi suonut huomattavasti mukavammat eläkepäivät elettäviksi. Tuohon aikaan monellakaan henkilöllä ei ollut varaa puuttua johtohenkilöiden liialliseen alkoholinkäyttöön. Hyvistä miehistä oli pulaa ja jos henkilöt kykenivät tehtävänsä täyttämään, ei heidän toimintaansa heti puututtu. Tilanne on ollut surkea kaikkien näkökulmasta. Alkoholia käyttänyt henkilö on ajautunut päivä päivältä huonompaan tilaan ja alaiset ovat joutuneet yhtäläillä ottamaan käskyjä, joita ei ole aina mietitty täysin toimintakuntoisena.

Antin uran loppuaikana ei ollut aivan niin räikeitä tapauksia, kuin mitä Urho oli nähnyt. ”Vielä 50- luvulta muistan tyyppejä joista puhuttiin että olivat dokuja. Tiesin muutamia henkilöitä joita erotettiin alkoholin käytön vuoksi. Nyt kun mietin, niin se minun aikani 57- 76 oli aika raitista aikaa. ei voi kyllä sanoa, että olisi mitenkään erityisesti ryyppäty. Ei siellä juurikaan alkoholisoituttu. 50-60- luvuilla. Ei perheellisillä ollut paljoa rahaa ryyppiskellä. Se oli sitä aikaa, että juotiin vieraiden kanssa kahvia. Nykyäänhän pitää olla vähintäänkin viiniä tarjolla.” Alkoholin absoluuttisen kulutuksen kasvu viimeisen viidenkymmenen vuoden ajalta tukee vahvasti Antin kertomusta. Alkoholinkäytön lisääntyminen on lähes suoraan verrannollinen kansantalouden tasoon. Kun ihmisillä on rahaa kuluttaa, he myös käyttävät sitä enemmän muun muassa alkoholiin.

Antin uran ajalle ajoittuu myös suuria alkoholipolitiikan liberalisoitumisia. (Salonen 2003, 16–17)

Martti muistelee omaa aikaansa Kauhavan Ilmasotakoulun komentotoimistossa 1970 luvun alkupuolelta. *”Viinaa oli vaikeata saada siihen aikaan. Lähin Alkokin oli Lapualla. Kerho oli sen vuoksi hyvin suosittu. Kyllähän se alkoholinkäyttö pysyi suurin piirtein kaikilla ihan mallikkaasti hallussa. Koulunjohtaja oli kuitenkin aika kova ryypymies. Vaimoni työskenteli kerholla ja hän kertoi, että koulunjohtaja tuli joka työpäivän jälkeen kerholle istumaan. Jos hän sai ryyppekaverin, he tyhjensivät kaksistaan aina yhden viskipullon päivästä riippumatta. Kotiinlähdön aikaan koulunjohtaja otti aina mukaan ”transistorin” eli kuusi olutta ja yhden kossupullon. Tätä jatkui pitkään. Ei siihen kukaan silloin puuttunut. Ei hän tainnut enää kyllä lentääkään.”* Kaikkien tiedossa ollut ryypääminen jatkui päivittäin useamman vuoden eikä siihen ollut oikein kenelläkään uskallusta puuttua. Martti ei tiennyt miten koulun johtajalle oli käynyt myöhemmin, kun Martti oli siirtynyt pois Kauhavalta.

Paulin kerrottava on karua kuultavaa. Hän kertoo kurjista ihmiskohtaloista ilmavoisissa, jotka ovat ajautuneet aivan äärimmäisiin tekoihin. *”Kyllä tunnen ilmavoimien lentäjiä, jotka ovat tehneet itsemurhan. Alkoholi on ollut näissä tapauksissa mukana, mutta onko se ollut syy vai seuraus, niin on vähän niin ja näin.”* Kukaan ennen -80 ja -90 lukua palvelleista haastatelluista ei muistanut kuulleensa itsemurhan tehneistä työkavereista. Molemmat, sekä Pauli että Jussi tuntevat useampia henkilöitä jotka ovat ajautuneet liian pitkälle ongelmissaan. Jussi muistelee: *”Tunnen useampia ilmavoimien henkilöitä, jotka ovat tehneet itsemurhan. Näissä tapauksissa alkoholi on ollut mukana. Näissä tapauksissa on ollut meneillään murrosvaihe, jossa kaverit ovat jääneet suhteellisen nuorina eläkkeelle. He ovat viettäneet sitoutunutta elämää sitoutuneessa porukassa ja eläkkeelle jäädessään ovat pudonneet tyhjänpäälle. Lähes kaikkiin näihin itsemurhatapauksiin on liittynyt alkoholi. Tällaisiin äärimmäisiin tekijöihin nämä henkilöt ovat ajautuneet alkoholin kautta tai perheen hajoamisen myötä, jolloin alkoholi on tullut mukaan kuvioihin, eikä olla enää työelämässä.”* Itsemurhatapaukset ovat selvästi huomattavasti arempi aihe molemmille haastatelluista henkilöistä puhua. He eivät halua paneutua syvemmin niihin tapauksiin, mitä he tuntevat. Pauli ja Jussi kuitenkin mainitsivat tietävänsä melkein kymmenen itsemurhatapausta. Kaikki nämä tapaukset, joissa on ollut alkoholia mukana, ovat kuitenkin listautuneet alkoholialan tutkimusten kuolintilastoihin. Itsemurhat Suomessa ovat kuitenkin kohtuullisen harvinaisia. Ilmavoimien

lentäjiä ei ole yhtä aikaa virassa kuin muutamia satoja ja on suorastaan hälyttävää jos näin pienestä ryhmästä löytyy useampia henkilöitä, jotka ajautuvat ongelmissaan täydelliseen umpikujaan. Tutkimuksissa on todettu, että ihmiset ajautuvat itsemurhiin kahdesta pääsyystä. Anomiasta ja disintegraatiosta. Alkoholin suurkuluttajilla ja alkoholisteilla on todettu olevan heikot sosiaaliset verkostot. Tutkimusten mukaan alkoholistit kehittyvät yhä anomisemmiksi alkoholismen kehittyessä pidemmälle. Alkoholisteilla ei siis ole yhteisöllisen sääntelyn suojaa kuin muilla ihmisillä. Heidän on täytynyt ylenkatsoa yhteisöllistä sääntelyä, paheksumista ja moitteita voidakseen tulla alkoholisteiksi. Alkoholin suurkulutuksen ja alkoholismen määrää voidaan siis pitää yhtenä disintegraation ja anomian mittarina. (Singer ym. 1964, 69) Eläkkeelle tai pois työelämästä jääneet, paljon alkoholia käyttäneet ohjaajat, ovat saattaneet kokea itsemurhan oikeaksi ratkaisuksi. Tämän vuoksi olisi tärkeää, ettei kenelläkään olisi ongelmia alkoholin kanssa uran aikana eikä kriittisenä eläkkeelle siirtymisen ajanhetkenä. Työnantajalla saattaisi olla osa vastuusta, koska suhteessa kovin korkeat itsemurhaluvut kertovat jotain ilmavoissa olevista ongelmista. Miksi miehet ajautuvat käyttämään tuota viimeistä mahdollista pakokeino?

Pauli kuitenkin kertoo erilaisia kokemuksia millä tavoin hän tietää, että liialliseen alkoholinkäyttöön on puututtu hänen uransa aikana. *”Alkoholinkäyttöön puuttumisen osalta muistan huonoja esimerkkejä ja myös joitain hyviä esimerkkejä. Hyvissä esimerkeissä asia on viety esimiehille ja esimies on pistänyt kovan kovaa vastaan. Kyllähän kulttuuri on ollut myös sellaista, että kaverilla on ollut alkoholin kanssa ongelmia, niin siirretään hänet sellaiseen paikkaan, että se ei pääse ”tössimään” niin pahasti jos se jatkaa sellaista touhua. Aikaisemmin Hallin Teknillinenkoulu on ollut sellainen paikka, johon on siirretty henkilöitä, joilla on ollut alkoholin kanssa ongelmia. Useita nimiä voisin sanoa. 80-luvun ja 90-luvun alusta. Näistä kavereista ainakin kaksi päätyi niin pitkälle, että heidät irtisanottiin alkoholinkäytön vuoksi. On tapauksia, jossa esimies on puuttunut tilanteeseen ja henkilön on pitänyt tehdä päätös, että lähteekö sairaseläkkeelle vai hyväksyy hoidon ja yrittää jatkaa. Muistan hyvin semmoisia tapauksia, joita poikaporukassa tuettiin ja peiteltiin, yritettiin saada ryhtiin. On tapauksia, joissa jollain tapaa on saatu takaisin ryhtiin ja on tapauksia, joissa asiat vain pahenivat ja ajautuivat sitten irtisanoutumiseen. Tiedän henkilöitä aivan viime vuosilta, jotka ovat lentäneet vain kakkosohjaaja (02) kelpuutuksella alkoholinkäytön vuoksi.”* Pauli kertoo, että monien ongelmat pääsee helposti etenemään liian pitkälle ennen kuin ymmärretään tilanteen todellinen laita. Lähimpien kavereidenkin on välillä vaikeata ymmärtää ongelmien todellinen tila, puhumattakaan ongelmaisen henkilön itsensä. Alkoholiongelmien ratkaiseminen lähtee aina siitä, että henkilö tunnistaa ja tunnustaa itselleen ongel-

mansa. Alkoholiongelmaiset henkilöt tarvitsisivat oikeata ammattiauttajan apua. Kenellä kaveriporukasta on vain rohkeutta todeta se ja puhua asiasta ongelmaisen henkilön tai hänen esimiehensä kanssa? Pidettäisiinkö sitä laverteluna näinkin tiiviissä ja homogeenisessä ryhmässä, jossa on tapana auttaa kavereita hädän hetkellä?

Jussi korostaa eläkkeelle jäämistä kriittisenä hetkenä lentoupseerin elämässä. Puolustusvoimien lentäjät jäävät parikymmentä vuotta aiemmin eläkkeelle verrattuna normaaliin eläkkeelle jäämisikään. Jussi näkee asian aika kaksijakoisena. *”Alkoholi on yksi suomalaisen miehen pakokeino ja se tulee helposti mukaan ongelmia kohdatessa. Ei me saada mitään ohjeistusta tai koulutusta ennen kuin jäädään eläkkeelle. Mies vaan jää eläkkeelle ja on sen jälkeen ihan täysin omillaan. Semmoista apua suomalainen sotilas, mies ei tartteikkaan, mutta jos nämä ongelmat rupeavat kasautumaan, saattaa se johtaa äärimmäisiin tekoihin. Ongelmia tulee vain pienelle ryhmälle. Eläkkeelle jäätyään useimmat lähtevät töihin nuorina miehinä varsinkin nykypäivänä, kun lentäjistä on kysyntää eläkkeellä. Kyllä on niitäkin, jotka jäävät niin sanotuiksi oloneuvoksiksi, ja pärjäävät oikein hyvin.”* Suomalainen miehuus ja kunnia ei oikein kestä ottaa vastaan neuvoja kuinka pärjätä vaikkapa eläkkeelle jäämisen jälkeen. Miehillä on annettu hävittäjälentäjän koulutus ja joku tulisi neuvomaan kuinka pitää elellä normaalisti. Jussi kuvaa ajatusta lähes naurettavaksi. Toisaalta on selvä, että joukossa voi olla niitäkin, jotka kipeästi kyseistä apua saattaisivat tarvita. Heidän on yhtälailla erittäin vaikeata erottua tiiviistä, vahvasta miesjoukosta ja pyytää apua. Jollain tapaa se olisi heikkouksien myöntämistä kavereiden edessä ja ongelmat ovat hyvin tapaus- ja yksilökohtaisia.

7.6 Kuoleman kohtaaminen

Lentäjän kuolema on valitettavan yleistä sotilasilmailussa. Sotilasilmailun riskitaso on korkeammalla kuin siviili-ilmailussa, mikä johtaa useammin onnettomuuksiin. Tutun lentäjäveljen kuolema on ollut huomattavasti yleisempää menneinä vuosikymmeninä kuin mitä se on nykyään. Kolme haastatelluista kertoi olleensa mukana muistotilaisuudessa, kun toisen lentäjän elämä oli loppunut väkivaltaisesti lento-onnettomuudessa. Antti pääsi seuraamaan uhrien kunniaksi vietettyjä ”peijaisia” sivusta jo varusmieskurssillaan. *”Muistan kun oltiin Lappajärven lentoleirillä. Kauhavan nurmikenttä oli mennyt lentokelvottomaan kuntoon joten oltiin siirretty lentämään Lappajärven jäälle. Kurssin johtaja ja konetarkastaja putosivat jäähän. Huonossa kelissä väkisin yrittivät tulla laskuun ja kone oli käännähtänyt loppuhetkellä ylösalaisin. Kone oli pudonnut jää-*

hän väärinpäin ja syttynyt tuleen. Molemmat olivat menehtyneet. Oltiin yötä Karvalan nuorisoseuran talolla ja mä ihailin sitä henkeä mikä niissä meidän opettajissa oli. Oltiin siellä isossa salissa ja kerrossängyssä nukuttiin, niin nää opettajat ryypäsivät yön siellä ylempänä, erillisellä lasitetulla parvella laulamassa lauluja, joista yksi oli Holvit kaartuvat kattonamme. Ne olivat vainajille tehtyjä lauluja. niillä piloteilla oli sellainen henki, että sen menehtyneen pilotin muistoksi ryypättiin heti samana iltana ja se on sellainen ikivanha lentäjäperinne. Istuttiin iltaa ja muisteltiin sitä kaveria. Me varusmiehet ei siihen osallistuttu.” Nuorena poikana lennonopettajien tottuneisuus kuolemaan teki myös vaikutuksen Anttiin. Lähes kaikki opettajat olivat kohdanneet näitä ”peijaisia” ennenkin. Olihan moni opettajista ollut mukana myös sodassa. Antti näki järkytyksestään huolimatta vanhempien lentäjien tiiviin ryhmähengen auttavan palautumisessa.

Urho kertoo, ettei sodan aikana ehditty viettää ”peijaisia”. ”Meillä ei sodan aikana vietetty peijaisia menehtyneen ohjaajan muistoksi. Ei sitä viinaakaan niin nopeasti saisi hankittua. Tiedän kyllä, että tämä on ollut perinne ilmavoimissa rauhanaikanakin.”

Paulilla oli useampia kokemuksia menehtyneen lentäjäveljen muistelusta. ”Kuoleman jälkeen ohjaajat järjestävät kaverille peijaiset. Mä oon itekki ollu mukana parissa peijaisissa. Periaate on se, että lentueen tai laivueen ohjaajat menee kerholle tai sopivaan paikkaan ja kaikki pöydän ääreen. Siihen jätetään yksi tyhjä paikka ja sen eteen laitetaan täysi lasi. Se on tän menehtyneen kaverin lasi. Vanhin porukasta lukee pätkiä vaikka Lokki Joonatanista. Yleisesti luetaan tekstejä, jotka ovat lentäjäkulttuuria ylentäviä tai ylläpitäviä. Siinä luetaan jokunen kappale. Sen jälkeen pidetään puheet. Sen jälkeen alkoholin kautta nollataan se tilanne.” Pauli kertoi yksinkertaistusti tapahtuman kulun ja merkityksen. Hän kertoi peijaisten olevan tärkeä tapahtuma muiden ohjaajien henkisen palautumisen kannalta.

Pauli tunsi myös hyvin ilmavoimien nykyiset onnettomuuksien jälkeiset jälkitoimet. ”Nykyisin on hieno de-briefing järjestelmä ja tehdään sielunhoitoa ja työtä sen asian suhteen. Aikaisemmin on ollut tää peijais kulttuuri. Puuta koputtaen ilmavoimissa ei ole ollut taas aikoihin tarvetta peijaisille. En mä usko, että tätä peijais kulttuuria kannattaa missään tapauksessa poistaa. Mä luulen, että ohjaajaporukassa tää peijais tilaisuus antaa paljon enemmän kuin, että tulee ulkopuolista porukkaa, jotka ei tarkkaan tunne sitä ohjaajapuolen kulttuuria, eikä niitä painetekijöitä, eikä sitä arvomaailmaa mitä ohjaajien keskuudessa on. Nämä henkilöt yrittävät auttaa, mutta mä en usko, että se onnistuu. Ilmavoimissahan on psykologi, joka mielestäni on sitoutunut tähän de-

brief ajattelutapaan ja kouluttamiseen. Sillä on erilaisia ryhmiä eri varuskunnissa, jotka ovat erikoistuneet tämmöisten kriisitilanteiden purkamiseen, mutta siinä porukassa on ohjaajia erittäin vähän. Mä luulen, että jos ohjaajakulttuuria ei tunne, sitä henkeä ja sitä ilmapiiriä, niin siihen tilanteeseen ei kykene kovinkaan paljoa antamaan.” Pauli kuvaa ilmavoimien ohjaajien ryhmää erittäin tiiviiksi ja hieman sisäänpäin suuntautuvaksi. Hän korostaa, että ohjaajakulttuurin tunteminen on erittäin vaikeata, jos ei kuulu itse kyseiseen ryhmään. Ohjaajat muodostuvat omanlaisekseen kovan koulutuksen ja jatkuvan yhdessäolon myötä. Sitä porukkaa voi seurata vierestä, mutta tekemisten taustalla olevien syiden ymmärtäminen ei ole helppoa.

Lentäjien välistä ystävyyttä ja ryhmän yhteishenkeä tutkija haluaa vielä kuvata lainaamalla toisessa maailmansodassa hävittäjälentäjänä taistellutta lentäjää, Richard Hillarya. *”Paljon valheellista ja harhaanjohtavaa on kirjoitettu tämän sodan lentäjästä. Hänestä on tullut kansakunnan sankari, ja yritys elää tämän valheellisen mielikuvan mukaan, tylsistyttää häntä. Sillä, kuten hän ensimmäisenä myöntäisi, maassa lentäjä on hyvin tavallinen mies. Lentäjä kuuluu ihmisryhmään, joka ammoisista ajoista alkaen on ollut mykkä; jotka, johtuen heidän päivittäisestä kohtaamisestaan kuoleman kanssa, ovat tajunneet, usein tiedostamatta, tiettyjä perusasioita. Vain ilmassa lentäjä voi käsittää sen tunteen, sen äkillisen tietoisuuden, oivalluksen, joka tekee hänestä ikäistään kypsemmän; vain ilmassa, jonka hän tuntee, on hän yhtäkkiä mies miesten maailmassa. Hänen kylässään ennen sotaa pitivät lentäjää melko railakkaana, eivät herrasmiehenä. Hän haluaa vain palata messiin, olla kaltaistensa joukossa. Miesten, jotka toimivat, eivätkä puhu, tai jos puhuvat, puhuvat vain ammattiasioista. Nämä miehet, joiden täytyy ilmassa pitää mielensä selkeänä, hermonsa hallinnassa ja keskittymisen voimakkaana, pyytävät maassa saada vain rentoutua. He pyytävät vain päästä univormusta. He juovat mielellään hieman olutta, kuuntelevat radiota ja pelaavat bridgeä. Lomalla he haluavat vain päästä kotiin vaimon luo ja perheen luo ja tulla jätetyksi omiin oloihinsa. Mutta vaikka nämä miehet näyttävät sopeutuvan jokapäiväiseen elämään, vaikka he näyttävät tyytyväisiltä muiden miesten seurassa ja kodin rauhallisuudessa, silti he ovat todella tyytyväisiä vain ollessaan takaisin laivueessa, toveruksineen ja muistoineen. He kaipaavat takaisin koneisiinsa, siten että tuulen ja tähtien eristämänä he voivat tehdä osansa taistelussa luonnonvoimia vastaan...”* (Hillary. 1998, 53- 56)

8 TARINOIDEN TULKINTAA

Ilmavoimien lentäjäyhteisöä on tutkittu vähän. Se on erittäin tiivis, vaikka sen sisällä onkin kilpailua. Viimekädessä kaikki ohjaajat tunnustavat toisensa ja sitä kautta luovat ennen näkemättömän yhteishengen, joka kestää läpi uran ja sen jälkeenkin. Alkoholinkäyttöä ilmavoimien ohjaajien piirissä on myös tutkittu vähän. Muutamia kadettien tekemiä tutkimuksia on tehty lentokadettien alkoholinkäyttöön liittyen. Näissä tutkimuksissa on todettu, että ainakin lentokadetit juovat normaalilla suomalaisella, humalahakuisella tavalla. Eroavaisuutena lentokadettien juomatavoissa oli lentopalveluksessa ilmenevien rajoitusten aiheuttama juomiskertojen ajoittuminen viikonlopuille. Arkijuominen ei lentävältä henkilöstöltä luonnistu. Juomiskertojen taajuuden ollessa lentokadeteilla normaalia harvempi, mutta alkoholin kulutuksen määrän ollessa normaali, voidaan olettaa, että lentokadettien juominen johtaa harvemmin, mutta sitäkin kovempaan humalaan. (Ruonala. 2003, 28- 29) On oletettavaa, että juomistavat eivät hirvittävästi muutu lentokadettien valmistumisen myötä ainakaan uran alkuvaiheessa. Samat rajoituksen muokkaavat heidän elämänsä nykypäivänä koko uran läpi.

Aika ilmavoimissa ennen 1960- lukua on ollut hyvin erilaista monessakin suhteessa kuin nykyään. Lentokurin ollessa heikompi on voitu katsoa muitakin asioita harvemman verkon lävitse. Alkoholinkäyttö on ollut yksi näistä asioista, johon ei ole ainakaan kaikkialla puututtu kovinkaan kärkevästi. Jokainen lentäjä on varmasti tiedostanut alkoholiin ja lentämiseen liittyvät riskit, mutta silti alkoholin vaikutuksen alaisena on vielä lennettykin. Siinä on varmasti voinut olla jonkin asteista kielletyn hedelmän makua siihen aikaan. On uskottu omiin kykyihin ehkä liikaakin. Urhon kertoman mukaan kovimmat ryyppymiehet eivät aina kyenneet lähtemään hälytyslennolle sodan aikana. Näissä tapauksissa on ollut hyvää tuuria, että jokaiselle hälytyslennolle on aina löytynyt joku tuuraaja. Käytännössä on vain ollut ajan kysymys, milloin olisi tullut se hetki, ettei ketään olisikaan löytynyt tuuraajaksi. Alkoholin käyttö oli ajautunut toisten osalta liian pitkälle mutta kavereilla ei riittänyt näkemystä puuttua asioihin. Toiset henkilöt ovat siis olleet ajoittain aivan riskirajoilla alkoholinkäytön suhteen. Jonkun hälytyslennon täydellinen peruuntuminen olisi voinut aiheuttaa raskaita lisätappioita muualla. Pystyykö sellaista vastuuta kukaan kantamaan hartioillaan, edes vierestä seuraajana. Urhon puheista voi päätellä, että alkoholinkäyttöä sota-aikana on lisännyt se, että lentäjät ovat olleet jollain tapaa irti siitä sen hetkisestä sotatilasta. He ovat rintamalinjojen takana poissa taisteluiden keskeltä ja osallistuvat siihen aina vain hetkit-

täin. Tukikohdan rauhallisuus luo ehkä vääränlaisen illuusion sen hetken tilanteesta ja vastapainona salamannopeat hälytyslennot joiden aggressiivinen, eläimellinen kamppailu elämästä alkaa yhtä nopeasti kuin se loppuukin. Tämä nopeiden ja adrenaliinien täyttämien lentojen välinen aika saattaa tuntua entistäkin rauhallisemmalta ja turvallisemmalta. Tästä todisteena on se, että alkoholia on nautittu myös silloin, kun hälytyslähtöjä on epäilyksistä huolimatta tullut.

Urhon ajan alkoholinkäyttöä oli rajoitettu esimiesten puolesta hyvin vähän. Hänen kertoman mukaan alkoholia käytettiin lähinnä ajanvietteenä sodanaikana ja sen jälkeen. Alkoholilla on varmasti ollut myös merkitystä ryhmän koheesion kannalta. Urho kertoi, että hänellä oli myös täysin raittiita lentäjäveljiä. Heitä ei kuulemma katsottu pahalla, vaikka eivät samalla tavalla osallistuneetkaan illanviettoihin. Täysin raittiit olivat kuitenkin erottuneet muusta joukosta jopa selkeämmin kuin enemmän juovat. Sen perusteella aivan tiedostamattaankin vähemmän juoviin on kiinnitetty enemmän huomiota. Toisaalta on siis voinut olla helpompaa juoda muita enemmän kuin muita vähemmän. Yhteisöllistä painetta ei yleensä huomaa se painostava osapuoli, vaan se jota painostetaan.

Antin palveluksen aikana 1960- luvulla tapahtuivat suurimmat muutokset alkoholinkäytön suhteen. Suihkukonekaluston saavuttua ilmavoimiin, alkoi ilmavoimissa uusi aikakausi monessa mielessä. Alkoholinkäyttö lentokurin ohella oli joutunut huomattavasti tarkempaan syyniin. Antti kertoi uransa alkuvaiheessa törmänneensä viinanhajuisiin lennonopettajiin. Näille lennonopettajille alkoholi ei varmastikaan ole ollut mitään poikamaista kielletyn hedelmän maistamista. Antin kertomasta voidaan päätellä, että lennonopettajat olivat mahdollisesti masentuneita ja alkoholinkäytöllä oli muutenkin aivan toisenlaiset piirteet. Näille lennonopettajilla alkoholinkäyttö on varmaankin ollut jo ongelmiksi asti muodostuvaa. Puolustusvoimien asema yhteiskunnassa tuolloin 1960- luvulla oli heikko ja se on voinut myös edesauttaa ongelmien kasautumista. Yhteiskunnallisen arvostuksen puuttuessa sotaveteraaneilta ja upseereilta, voi olla vaikeaa saada apua yhteiskunnallisen huomion ja vääryyden todistamisen kautta. Monet ohjaajista, etenkin eläkkeelle jääneet sotaveteraanit kokivat itsensä hylätyiksi ja sitä kautta myös petetyiksi. Alkoholinkäyttö näille oman onnensa nojaan jätetyille lentäjille oli muodostunut pakokeinoksi tästä pahasta maailmasta.

Vuosikymmenet 1960- 70 olivat kovin samankaltaisia tarkasteltuna alkoholikulttuurin kannalta ilmavoimissa. Jokaisena ajanjaksona ilmavoimissa on ollut muutamia henkilöitä, joilla on ollut

selkeitä ongelmia alkoholin kanssa. Samalla suuri osa lentäjistä on elänyt aivan normaalia elämää. Ongelmatapaukset ja niihin vaikuttaneet syyt ovat jokainen varmasti olleet täysin yksilöllisiä. Tänä aikakautena alkoholinkäyttöön on kuitenkin ruvettu puuttumaan ja sitä on rajoitettu suuresti varsinkin lentopalveluksen yhteydessä. Tälle aikakaudelle tyypillisenä piirteenä on jollain tasolla ollut ongelmien peittely ja piilottelu. Ongelmiin ei ole uskallettu puuttua, eikä siihen välttämättä ole nähty tarvettakaan. Alkoholinkäyttö on ollut jokaisen oma asia.

Kahden nuorimman haastateltavien aikakautena ilmavoimien toiminta on entisestään saanut ammattimaisempia piirteitä. Siinä samalla puolustusvoimien asema yhteiskunnassa on parantunut huomattavasti. Lentäjien palkkauskin on nostanut lentäjän asemaa sen hyväksi muodostuneen imagon lisäksi. Puolustusvoimat saivat pikkuhiljaa lisää määrärahoja 2000- lukua lähestyttäessä. Parempi asema tuo myös enemmän julkisuutta ja sitä kautta myös vastuuta. Nyky- yhteiskunnan lööppihakuisen lehdistön edessä ilmavoimat ovat kyenneet hyvin hoitamaan oman maineenhallintansa. Tämän kaltaisen vastuullisen julkisuuskuvan rinnalla ilmavoimien on oikeasti pitänyt parantaa myös sisäisesti omaa toimintakulttuuriaan myös alkoholinkäyttöön puuttumisen ja hoitoonohjauksen saralla. Paulin ja Jussinkin uran aikana ongelmatapausten peittelyä on vielä tapahtunut organisaation puolesta. Se on varmasti vähentynyt suuresti 2000- luvulle siirryttäessä.

Sotilaslentäjän ammatinkuvan vaativuuden kasvu 1980- luvulta tähän päivään on omalta osaltaan vähentänyt alkoholinkäyttöä työpiireissä. Työ vaatii nykyään niin suuren panoksen, että alkoholille jää sijaa ainoastaan vapaapäivinä eli viikonloppuina, sekä työnantajan järjestäminä juhlapäivinä. Harventuneet yhteiset juhlatilaisuudet ovat myös muokanneet niitä entistäkin riehakkaammiksi. Pauli ja Jussi pitivät molemmat alkoholia kiinteänä osana lentäjien välisissä tapahtumissa. Alkoholin avulla ryhmässä kyettiin nostattamaan hurmosta ja ryhmähenkeä entistäkin korkeammalle. Alkoholilla laukaistiin myös erilaiset jännitteet pois yhteisön sisältä. Alkoholia käytettäessä joukon nuorimmatkin nousevat helpommin samalle tasolle vanhempien ja kokeneempien lentäjien kanssa, joka helpottaa keskustelua. Kaikki lentäjät on kastettu alkoholin kautta lentäjäyhteisön jäseniksi ja perinne jatkuu vielä tänäkin päivänä.

Lentäjäveljen kuolema on, lähipiiristä puhumattakaan, erittäin rankkaa työyhteisölle. Yksi tiiviin kaveriporukan jäsen menehtyy tilanteessa, jossa kuka tahansa muu heistä olisi voinut olla samana päivänä. Paulin kertomuksesta kuvastuu sotilaslentäjien työn raadollisuus. ”*Puuta koputtaen ilmavoimissa ei ole ollut taas aikoihin tarvetta peijaisille*”. Edellinen kuolemaan johtanut onnet-

tomuus tapahtui syksyllä 2004 eli reilu kolme vuotta ennen haastattelun pitämistä. Joku muu voisi pitää tapausta kovinkin tuoreena. Karu tosiasia on, että sotilaslentämisessä on omat riskinsä ja onnettomuuksia sattuu. Osa niistä johtaa lentomiehistön kuolemaan. Melkein kaikissa ammateissa sattuu kuolemanonnettomuuksia, mutta täytyy muistaa, että virassa olevia sotilaslentäjiä on ainoastaan muutamia satoja. Näinkin pienessä ammattiryhmässä moni tuntee toisensa, jonka vuoksi lentäjän kuolema koskettaa suurta osaa koko ammattikunnasta. Alkoholi on vahvasti mukana myös peijaisissa. Alkoholi varmasti helpottaa muistelevien henkilöiden tunteiden purkamista muille työtovereille. Siinä on kuitenkin riskinä se, että joillekin henkilöille alkoholi voi muodostua yleiseksi pakokeinoksi henkisestä pahoinvoinnista. Sen vuoksi olisi tärkeää, että ongelmista kyettäisiin puhumaan tarvittaessa ammattiauttajien kanssa, eikä niitä ruvettaisi ratkomaan väärin keinoin. Tämän vuoksi ilmavoimissa on nykyään de-briefing järjestelmä, jolla pyritään auttamaan kaikkia halukkaita. Järjestelmän uskottavuutta mahdollisesti syö se, että lentäjät itse eivät koe auttavaa ryhmää uskottavaksi. Paulin kertoman mukaan lentäjää auttaakseen täytyy tuntea lentäjien ammattiyhteisön kulttuuria. Näissä de-briefing ryhmissä onkin vain vähän lentäjiä mukana. Siinä voisi olla yksi suuri kehittämisen kohde. Paulin ja Jussin kertomat suuret itsemurhalukemat ilmavoimissa kertovat omaa karua kieltään. Jotkut näistäkin menehtyneistä lentäjistä on voinut yrittää poistaa pahaa oloaan alkoholin avulla, sillä tavalla, jolla se on opittu vaikkapa työtoverin peijaisissa. Yhteys voi olla kaukaa haettua, mutta kaikki ihmiset omaksuvat asioita eri tavoilla ja toiset ovat herkempiä ja alttiimpia vaikutuksille. Kaikki eivät myöskään kykene myöntämään maskuliinisessa ja perinteisessä ympäristössä tarvitsevansa apua ongelmiinsa. Tässäkin vertaisten tiedostamattaan luoma paine voi olla todella suuri.

Sotilaslentäjien alkoholinkäytön voidaan katsoa olevan suurin piirtein normaalia suomalaisten miesten alkoholinkäyttöä, johon ovat vaikuttaneet eri aikakausina erilaiset rajoitukset. Alkoholia käytetään harvemmin, mutta suurempia määriä kerrallaan. Lentäjien välisissä tapahtumissa ammatin maskuliinisuus herättää joukossa pientä kilpailuhenkeä ja näyttämisen tarvetta. Nämä piirteet lisäävät usein humalan voimakkuutta. Sotilaslentäjät juovat suomalaisille tyypillisesti humalahakuisesti. Humalan ja ennen kaikkea alkoholin katsotaan kuuluvan kiinteästi ajanviettoon. Kovaa päihtymistä ei katsota pahalla työtovereiden keskuudessa, mutta vähemmän juovat tai raittiit erottuvat joukosta. Alkoholi onkin Suomessa suurin työkyvyttömyyden aiheuttaja tällä hetkellä. Sen vuoksi olisi tärkeää yrittää auttaa niitä muutamia yksittäisiäkin puolustusvoimissa työskenteleviä lentäjiä, joilla on riski ajautua ongelmiin alkoholinkäytön kanssa. Tärkeimpänä tekijänä olisi mahdollisimman aikainen ongelmien tunnistaminen ja niistä keskusteleminen. Jokainen,

joka joutuu työkyvyttömäksi alkoholin vuoksi, on täysin turhaan menetetty kallis lentäjä. Ilma-voimien kuulusaa laadunvalvontaa voisi laajentaa hieman enemmän tällekin saralle.

9 TUTKIMUKSEN TARKASTELU

Tutkimuksessa oli helppo tehdä vertailua haastattelumateriaalin ja lähdekirjallisuuden välillä. Sotilaslentäjäyhteisö ei pääpiirteissään poikkea suuresti normaalista suomalaisesta mies joukosta. Maskuliinisuuden piirteet ja miesten välisen tiedostamattoman asemanosoittamisen aisti helposti lentäjien haastattelujen aikana. Lähdekirjallisuudesta kyseisiä ilmiöitä oli helppo verrata keskenään. Alkoholialan tutkimuksia lukiessa olisi voinut lukea suoraan kertomusta kenestä vaan suomalaisesta miehestä tai miehistä. Suomalaiset ovat luoneet oman juomakulttuurinsa, joka toistaa itseään monin tavoin hieman eri yhteyksissä ja paikoissa.

Tutkija piti haastatteluja erittäin positiivisena kokonaisuutena, joista muodostui riittävän laaja materiaali tämän tutkimuksen toteuttamiseksi. Tutkimuksen tuloksia voidaan pitää valideina mutta täytyy muistaa, minkälaisesta materiaalista johtopäätökset on tehty. Tämän tutkimuksen tulokset eivät varmastikaan ole yleistettävissä koko sotilaslentäjäyhteisöön vaan tulokset ovat yksittäisiä kuvauksia aihealueeseen liittyen ja niistä on muodostettu kokonaisuus, jolla kuvataan tutkittavia ilmiöitä. Tutkimuksen olisi voinut toteuttaa avoimempana, jolloin materiaali olisi ollut tarkempaa, mutta se ei tämän tutkimuksen osalta ollut tarpeen. Tästä tutkimuksesta saa kuvan ilmavoimien alkoholikulttuurista. Tämä tutkimus laajentaa yhtäläillä kuvaa vähän tutkitusta sotilaslentäjien yhteisöstä. Haastattelujen viittauksia lukemalla voi päästä askeleen lähemmäksi lentäjien sielunelämää. Tästä tutkimuksesta valottuu myös hyvin lentäjien välisten tiiviiden siteiden muodostuminen ja muutamia siihen vaikuttavia seikkoja.

Alkoholialan tutkimusta olisi mielenkiintoista laajentaa ja syventää entisestään sotilaslentäjien maailmaan. Haastattelumateriaalista kävi ilmi myös monia muita lentäjäkulttuuriin vaikuttaneita ja aihealueita. Lentokurista ja sen kehityksestä ei myöskään ole tehty tutkimuksia, joista kävisi ilmi lentokurin kehittyminen ja sen vaikutukset eri aikakausina. Lentokurista pääsemme suoraan onnettomuuksiin ja niiden jälkihoitoon. Ilmavoimien de-briefing tapahtumat lentoonnettomuuksien yhteydessä ovat vapaaehtoisia. Olisi mielenkiintoista tietää, että kuinka moni käyttää sitä palvelua onnettomuuksien jälkihoitoon? Voisi olla mahdollista tutkia, kuinka moni olisi kokenut jälkikäteen, että olisi ollut tarvetta avulle. Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että jälkihoitojärjestelmässä on ongelmia.

Tutkimuksen laatiminen oli haastavaa, koska tutkimuksen intensiiviseen laatimiseen oli varattu ainoastaan kahdeksan viikkoa. Haastattelujen sovittaminen hajanaisesti eripuolille kalenterivuotta ripotelluille työviikoille ei onnistunut, vaan tutkijan täytyi pitää haastatteluja koulupäivien jälkeen iltaisin. Tutkimus ei edennyt toivotulla tavalla, koska tutkimukseen varatut ajat olivat yksittäisiä viikkoja. Tutkimustyö katkeili jatkuvasti ja työtä oli vaikeata saada eheäksi kokonaisuudeksi. Tutkimustyötä haittasi myös tutkijan vähäinen kokemus tutkimusten laatimisen saralta.

LÄHTEET

- Aalto-Setälä, Marttunen & Pelkonen. 2003. Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen, tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille.
- Ajatuksia upseerin arvomaailmasta. 2002. Kadettikunta ry. Gummerus kirjapaino OY. Jyväskylä
- Anttila P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki, Akatiimi.
- Babor, Higgins-Biddle, Saunders & Monteiro. 2001. AUDIT 2nd Edition. WHO/MSD/MSB/01.6a.
- Banditer E. 1993. Mikä on mies? Tampere: Vastapaino.
- Berger P & Luckmann T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon-sosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola J & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola J, Vastamäki J. 2001. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. PS-kustannus, Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä
- Hepburn A & Potter J .2004. Discourse analytic practice. Teoksessa Clive Seale & Giampietro Gobo & Jaber F. Gubrium & David Silverman (toim.) Qualitative research practice. London: SAGE
- Hillary R. 1998. Viimeinen vihollinen. Tummavuoren kirjapaino OY. Koala-kustannus. Vantaa.
- Hirsjärvi S, Remes P, Sajavaara S. 1997. Tutki ja kirjoita. Tekijät ja Kirjayhtymä Oy. Dark Oy, Vantaa 2003.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1993. Teemahaastattelu. Yliopistopaino. Helsinki, 6. painos.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hussong A.M, Hicks R.E, Levy S.A, Curran P.J. 2001. Specifyin the relations between affect and heavy alcohol use among young adults. Journal of abnormal Psychology 110.
- Jokinen A & Juhila K & Suoninen E 1993. Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

- Jokinen A & Juhila K & Suoninen E. 1999. Litterointikonventiot. Diskurssianaalisyys liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen A. 2000. Panssaroitu maskuliinisuus- väkivaltaisen miehen representaatio suomalaisessa kulttuurissa. Lisensiaatin tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto, naistutkimuksen laitos.
- Kiianmaa, Korpi Esa, Ylikahri Reino. 1991. Alkoholi, vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Kalervo, Oy Alko Ab. Helsinki.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol.11, no 1/-99.
- Latvala, E., Vanhanen-Nuutinen, L. 2001. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Toim. Janhonen, S., Mikkonen, M. Juva: WS Bookwell Oy
- Lehtonen M. 1996. Pikku jättiläisiä. Tampere: Vastapaino.
- Lentopalveluksen pysyväiskäsky, 2001. LPK.
- Mellin N, Vihmo J, Österberg E. 2003 Alkoholihaittojen yhteiskunnalliset kustannukset Suomessa vuonna 2003. Stakes, raportteja 10/2006. Helsinki.
- Metso L, Mustonen H, Mäkelä P, Tuovinen EL. 2002. Suomalaisten juomatavat vuonna 2000. Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin. Stakes, aiheita 3. Helsinki: Stakes.
- Nikander Pirkko. 1973. Alkoholiuomat ja elimistö. Suomen raittiusjärjestöjen liitto.
- Piironen Ossi. Alkoholihaitat työelämässä. Työmarkkinoiden keskusjärjestöjen toimenpiteet ja suunnitelmat alkoholihaittojen ehkäisemiseksi 2004. Helsinki, 2004.
- Päihdetilastojen vuosikirja 2004. Sosiaaliturva/ sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki Stakes.
- Rintala Harri. 2002. "Terästä kone ja mies" lentopoikia miesten ruumiissa. Ykkös-Offset Oy. Vaasa.
- Salonen Ulla. 2003. Alcohol drinking, smoking, cannabis use and physical and mental health among Finnish university students: a longitudinal study. Research Unit of Substance Abuse Medicine, University of Helsinki and Finnish Student Health Service, Helsinki, Finland.
- Siime M. 1994. Eläköön mies: Mieselämäkertoja. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Simpura Jussi. Heinonen Jarmo. 2002. Turmiolan Tommi. Mietteitä alkoholi- ja huume tutkimuksesta. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Simpura J ja Karlsson (koonnut) 2001. Trends in drinking patterns in fifteen European countries 1950 to 2000. A collection of country reports. Helsinki. Stakes.
- Simpura Jussi & Heli Mustonen & Pia Mäkelä & Leena Metso 2001. Muutokset suomalaisten juomatavoissa: Toiveet ja todellisuus (Yhteiskuntapolitiikka 2001, nro 3).
- Singer E, Blane H, Kasschau T. 1964. Alcoholism and social isolation. Journal of abnormal and social psychology.
- Suoninen E. 1993. Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Taskumatti 2007, tilastotietoa alkoholista ja huumeista. Stakes.
- Taskumatti 2004, tilastotietoa alkoholista ja huumeista. Stakes.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, 1.-3. painos.
- Österberg Esa. 2005. Alkoholiveron alennuksen vaikutukset Suomessa vuonna 2004. Tiimi 3-4/2005. Stakesin Alkoholi- ja Huume tutkimusryhmä.